

PREMIÈRE PARTIE

Langue et Culture

Lengas e culturas occitanas e catalanas proximitats, divergèncias, escambis

Patric SAUZET

Universitat Joan Jaurés

Començam per la lenga o per las lengas, abans de parlar d'istòria e d'economia. L'existència del catalan e de l'occitan, las lengas son una donada. Son sai que pas l'instància ultima que los istorians o los economistas saupràn benlèu puèi destoscar, interpretar e ofrir a la presa de l'accion, mas son lo signe e la rason que nos acampan e que termejan l'espaci nòstre. Las lengas occitana e catalana son sòrres al punt d'èsser longtemps demoradas indistintas pels lingüistas, los romanistas de la primièira generacion al sègle XIX que coneissían pas que lo “provençal” (*latissimo sensu*). Mas la situacion de cada lenga, despuèi los escambis entre las doas renaissenças al sègle XIX, a pas quitat de s'alonhar e de l'alonhar de l'autra. Uèi lo catalan se sarra de la normalitat institucionala e sociala, mentre que l'occitan es a la broa de la substitucion totala pel francés. Delai de la practica de la lenga, cal apondre que del temps que la consciéncia de de catalanitat es evidenta dins la societat de la Generalitat, la consciéncia d'occitanitat es estada longtemps mens afortida que la practica de la lenga. Joan Bodon poguèt utilizar la formula demorada celèbra a prepaus dels Carbonièrs de La Sala o de Decazeville en lucha : “*Occitans sens o saber*”. La consciéncia d'occitanitat, almens l'identificacion de la lenga, a progressat de segur. Li devèm la nominacion “Occitanie” (pas encara oficialament “Occitània” ...) assumida per una Région administrativa que forma lo centre del domeni. Mas la consciéncia a pas crescut al punt de portar una fòrta demanda de promocion e de difusion de la lenga, ni un reviscòl de sa practica. E la resèrva, lo potencial que representava la massa dels locutors non conscients, mas reals, actius e que fasián viure una lenga que nomenavan pas, aquel potencial a plan mermat.

Veirem totun dins las presentacions que seguisson, la preséncia de fragilitats dins una situacion catalana que fa somiar tot occitanista e d'asclat de possibilitats, de ressorsas d'accion, dins la situacion tancada e anequelida de l'occitan. Aquestas ne veirem en particular dins la primièira presentacion, la de Sara Brennan, “*Naviguer sur les chemins sinueux de la normalisation au XXIème siècle : des idées d'ici et d'ailleurs pour l'occitan et le catalan*”, que tanben esclaira globalament las situacions sociolingüisticas de l'occitan e del catalan.

Se parlan, se ditz tot còp, unas 6000 lengas de pel mond. Las chifras varian que lo consensus es pas totjorn de bon establir sus çò qu'es lenga o dialècte. Un bon critèri que devi a ma collèga Anne Zribi-Hertz es que, quand vos podètz

polhar, charpar o pelear cadun dins vòstra parladura per saber se çò que parlatz cadun es o es pas la meteissa lenga, marca qu'es ben la meteissa lenga. E se podètz pas qu'o es pas. Es d'aquel biais qu'aurián pogut respondre Carles de Tortolon e Octavian Bringuier al negacionisme lingüistic de Gaston Paris: en escrivent en occitan per li respondre dins la *Revue des langues romanes*, en pausant la lenga pel fach e pas solament pels arguments scientifices. Es d'aquel biais tanben que conven de respondre uèi als negacionistas de l'unitat de l'occitan, en mostrant per l'escambi e l'intercompreneson que çò que parlan n'es tanben d'occitan.

Entre las 6000 lengas de l'umanitat, se ditz tanben que la mitat benlèu es en perill imminent de s'esvanir. Mas entre las lengas mai o mens emperilhadas l'eterogeneïtat es granda : nombre e reparticions dels locutors, biais de viure, estatut cultural. Es important d'èsser lucid sul perill, mas important tanben d'ignorar pas las fòrças potencialas qu'òm ne dispausa, las oportunitats, e per tal de comparar. Catalan e occitan son doas lengas “en perill” segon la terminologia sociolingüistica, mas i a un abís de diferéncia tanben dins la vitalitat sociala de caduna : pel catalan un usatge socialament fòrt, per l'occitan una practica sociala a las darrièras espèrras e quitament una consciéncia incèrta de son existéncia: l'enquèsta OPLO 2020 dona 7% de competéncia en occitan (3% de competéncia ‘aisida’). Sara Brennan ven totun apondre a la consciéncia de las menaças, las esperanças que pòrtan los que sabon sasir d'oportunitats ineditas per far viure e se renovar la lenga occitana e sa practica. Nos presenta a l'encòp de modèls estrangièrs, luènhs o vesins, e de practicas o d'iniciativas occitanas autras que las estrategias classicas d'ensenhament (importantas qu'importantas, s'agís pas d'o contestar e se'n parlarà puèi aici) o del militantisme classic.

Se nos esclaira tanben globalament sus la situacion lingüistica dins la Generalitat, Bernat JOAN i MARÍ centra son intervencion, “*Delai del bilingüisme : l'occitan en Catalonha*”, sus una dimension pas pro coneguda de la situacion de l'occitan qu'es lo vòte en 2010 de la “*Llei d'occità, aranès a l'Aran*”. La lei catalana en favor de l'occitan es tròp negligida coma instrument d'accion e coma revelador de la situacion sociolingüistica del quite catalan. Rapelem l'abís de diferéncias que s'es cavat entre occitan e catalan: d'un costat un estatut de quasi lenga d'Estat, d'autre costat pas cap d'estatut legal ni de reconeissença altra que patrimoniala e vaga. D'un costat una evidéncia creissenta dins lo paísatge visual (oficial o privat), d'autre costat gaireben l'invisibilitat. L'enquèsta OPLO de 2020 dona 29% dels “Occitanians” entre 16 e 29 ans que sabon quitament pas que l'occitan existís dins lo territòri ont vivon . Mas al sud de l'Aglí, e quitament al sud del Pas de la Casa, las causas son pas tan simplas pel catalan que sovent las vesèm d'Occitània estant. O son pas ni mai per l'occitan qu'es a l'encòp reconegut pasmens dins sa forma locala dins la Val d'Aran e dins sa forma comuna dins tota Catalonha, una valorizacion que los occitanistas negligisson tanben tròp de se'n servir.

Sens negligir ni las innovacions socialas, ni la dimension institucionala, l'ensenhament de l'occitan demòra un cepon central e un vector essencial de la

preséncia sociala de l'occitan uèi. I a pas mai uèi dins las societats desenvolopadas de lengas “naturalas” ... La practica, l'aprendissatge de las lengas, aquí ont l'educacion es institucionalizada, e bèl primièr l'aprendissatge de la lenga mairala, opèra una fusion del desenvolopament espontanèu amb l'aprendissatge explicit. Tecnicament, per reprene un tèrme fargat per Renée Balibar, las lengas son mai que mai gramatizadas, practicadas dins una environa d'explicitacion gramaticala (mai o mens mestrejada ben segur segon los individús, mas presenta). Dins una societat d'uèi, cap de lenga pòt pas viure s'es pas presenta a l'escòla. La question lingüistica a l'escòla es de longa un enjòc sensible en Catalonha. Dins la Republica francesa, la quita preséncia de las lengas istoricas dins las escòlas, los licèus, las universitats es estat, e es, un combat encara inacabat e que se deu sempre renovar. Delai, ensenhar la lenga mena pas automaticament a formar de locutors actius. Maria-Joana VERNY nos parla detalhadamaent de la situacion de l'ensenhament de l'occitan (public, associatiu, privat) dins sa comunicacion “Ensenhar l'occitan, Robèrt Lafont al còr d'una aventura que contunha”. Nos descriu una òfra significativa, ni per èsser febla (e mai en prenent la pagèla de las situacions minoritàrias en França qu'en Occitània sèm pas, e se'n manca, a l'auçada de Bretanha, sens parlar del País basc o de Corsega). Maria-Joana Verny nos ditz ont ne sèm en país occitan quand se tracta d'ensenhar la lenga e la far viure. Ditz las avançadas, los recuols. E los combats que se menan uèi, pè a pè. E manca pas de mostrar çò qu'aqueles combats devon a Robèrt Lafont, a sas analisis e a son inspiracion militanta.

Un punt que los Occitans sèm fòrça franceses es dins nòstra relacion a la literatura. Dins son “Dieu est-il français?”, qu'aguèt un resson important entre las doas guèrras mondialas, Friedrich Sieburg escriguèt : *“Un rapide coup d'œil sur l'Histoire de France nous apprend que cette position centrale de la littérature a eu, à tous les tournants, une importance décisive.”* E dins son article de 1945 dins *Les Temps modernes*, “La nationalisation de la littérature”, publicat puèi coma en prefaci a son famós “Qu'est-ce que la littérature?”, Jean-Paul Sartre notava que *“[Los Franceses] ne cessent de souhaiter en leur cœur que la France redevienne le pays de Turenne et de Bonaparte, mais que pour assurer l'intérêt, ils se rabattent sur Rimbaud ou Valéry”*. La literatura pòt donc èsser vista almens coma un substitut de poténcia, un ersatz d'aquela “marina de guèrra” que, o nos aprenguèt Max Weinreich, destria las lengas dels dialèctes. Los Occitans tanben avèm cregut a la fòrça de la literatura. Benlèu fauta d'un novèl Raimond V, d'un Trencavèl o d'un simple Lop de Fois, nos acontentam de Bernat de Ventadorn, Pèir de Garròs, Pèire Godolin, FredÉric Mistral e Joan Bodon e tantes maïtes. Mistral voliá explicitament salvar la lenga per la literatura. Robèrt Lafont, per èsser plan mai lucid (vejatz son *Mistral ou l'illusion*), insistissiá pasmens sens relambi sus l'importància de la presa en compte de la literatura e la necessitat de l'ambicion dins la produccion literària. E insistissiá en tant qu'ensenhaire sus la necessitat que la frequentacion del còrpus literari de l'occitan acompanhe l'aprendissatge de la lenga, qu'es una clau de la despatesizacion de son estatut coma de l'idiomatizacion de sa practica.

Per una lenga establida, la literatura es (almens es estada) clarament un element important de prestigi e de *soft power*. L'occitan es melhor armat de literatura que la màger part de las lengas minorizadas e quitament que qualques unas demest las lengas establidas. L'occitan possedís en particular una literatura medievals que los Occitans avèm en comun amb los Catalans. Mas de quin pes pesa uèi e pòt pesar deman una literatura per la vida d'una lenga? Claire TORREILLES nos ajuda a butar la reflexion dins sa presentacion "La literatura coma legitimacion de la lenga ?". Evòca la riquesa e lo prestigi internacional de la literatura occitana de l'edat mejana fins a uèi e cossí pòt portar la defensa e la promocion de la lenga. Soslinha en particular la paradoxa d'un reviscòl literari que s'empura a cada moment que la lenga recuola dins la societat. La lenga uèi recuola mai que mai, mas las armas de la produccion literària occitana son una ressorsa e una fòrça excepcionals per una lenga dins l'estat de flaquitge qu'es lo nòstre e que ne cal ben prene la mesura.

Complementària al pes de la literatura occitana e religada a ela per de circulacions multiplas, la cultura orala tradicionala demanda una atencion particulara. Coma avèm ja mençonat, la practica eretada de l'occitan se morís. La tradicion orala es pas una font perenna ont nos podèm fisar que rajarà per sempre d'esper ela, mas un eretatge que demanda d'èsser reculhit e valorizat. La font demanda una gorga per n'aculhir l'aiga e que poscam beure. Quentin Peyràs dins son intervencion "Oralitat, tradicion, identitat" parlarà d'aquel patrimòni oral occitan, de l'urgéncia de lo reculhir e de la necessitat de lo conservar, de lo far viure. L'oralitat tradicionala occitana rejonh desenant la literatura en çò qu'es pas mai un donat immediat, mas demanda d'èsser elaborada coma ressorsa culturala de la societat occitana per emplegar aqueste mot que François Jullien n'opausa la dobertura constructiva al caractèr fixat de l'identitat. Robèrt Lafont que celebren dins aquestes rencontres critiquèt mai d'un còp la celebracion tautologica de l'identitat e l'embarrament identitarista. Dins la quita relacion a la cultura tradicionala sèm cogits de practicar un apròchi critic e mediatizat. Quentin Peyràs ditz l'importància del collectatge, que son material fa pièja e compés a la literatura (mai o mens) sabenta. Tanben s'interròga sus las vias e mejans de la valorizacion dels documents dins una estrategia de revitalizacion lingüistica.

Dins un article ont assajava amb una granda prudéncia de pensar un projècte que diriam uèi d'"inversion del cambi lingüistic", Robèrt Lafont nomenèt, entre d'autres usatges lingüistics del domeni occitan (francés estandard, francés miègjornal, francitan ...), doas caras de l'occitan : l'occitan eretat e lo que diguèt « reconstituït » (tornarem sul mot).

D'un costat doncas l'occitan eretat, l'occitan rebut coma es, amb la fòrça de l'evidéncia d'usatge un temps, e lo flaquitge de l'estigmatizacion sociala o almens de l'abséncia d'asuèlh autre que la repeticion. Es l'occitan que recampan los collectatges que parla Quentin Peyràs. Un occitan que los que lo parlan dison sovent "patés" o "patoès" o "patoà". Aquel occitan eretat es estat longtemps lo sòcle e l'assegurança d'un occitan censurat coma lenga mas activament viu coma paraula. La font de totas las renaissenças possiblas, lo "maquis del pòble" disiá

Louis-Jean Calvet. Ara l'occitan eretat se subreviu, mas demòra una referéncia essenciala e una font de legitimacion de la lenga. Per una cadena d'oralitat nos religa al temps que l'occitan se formèt e se condensèt de sa mairitz latina adobada de cèlta e/o d'aquitan, de ligur, d'ibèr, e mai de gotic. Documentar aquelas formas de la lenga es un prètzfach a l'encòp scientific e cultural essencial. Lo recuèlh scientific comencèt al sègle XIX amb la dialectologia. Aquela contunhèt e nos liura encara de quora en quora un Atlàs novèl (un volum de l'Altàs lingüistic de Provença fa pas que d'espelir en 2022). Tanben lo material n'es rendut accessible dins de basas de donadas (coma THESOC o SYMILA). Es la practica qu'evòca e documenta Quentin Peyràs. Per el e tantes d'autres, los locutors de l'occitan eretat son enregistrats e desenant filmats. Lo son e l'imatge son difusats pel mejan de l'Internet, de la tela. A través aqueles mèdias, una altra vida e una altra transmission son possiblas mas que demandan de mediacions e d'acompanhaments. D'experiéncia un "etnotèxt", un tèxt qu'evòca la cultura rurala tradicionala, es tot còp de pus mal far comprene a d'estudiants qu'un tèxt literari barròc o romantic. Mas aqueles documents e las paraulas que pòrtan apòrtan la legitimacion d'un ancoratge de la lenga dins la varietat de son territòri e de sos abitants.

A costat de l'occitan eretat, l'autra cara de l'occitan es l'occitan après o completat, reviuat, assumit, tot còp normat o normalizat que Robèrt Lafont diguèt occitan "reconstituït". Per oposicion a l'occitan eretat que "*S'apren pas se sap*", coma o ai ausit exprimir a mai d'un locutor "natural", l'occitan reconstituït s'apren tota la vida se volètz, coma totas las lengas de cultura. Senhala qu'es una practica d'occitan numÉricament febla, senon infima; mas qu'es una practica dinamica. Los locutors d'occitan "reconstituït" o assumit son los sols que transmeton uèi qualques còps la lenga a sos mainatges. Son sovent diches impròpiament "neolocutors". Se totes los "neolocutors" vertadièrs (los qu'aprenon l'occitan sens adquisicion primièra per l'environament) son de locutors gramatizats, totes los locutors gramatizats son pas de neolocutors. D'unes an una competéncia naturala complèta esclarada e/o modificada per l'aprendissatge explicit. Èra lo cas emblematicament de l'escrivan Joan Bodon e la situacion personala qu'evòca Sèrgi Carles dins son libre autobiografic recent. D'autres an agut de contactes d'intensitat variabla amb la lenga eretada. D'autres en fin son de locutors natus de l'occitan gramatizat, de *sabarim* lingüistics digam. L'occitan resconstituït, o doncas "gramatizat" se volèm mai, es tanben lo que circula dins l'ensenhament, dins la ret associativa e las institucions dedicadas a la lenga e la cultura occitanas (Institut d'Estudis Occitans, Ofici Public de la Lenga Occitana, Cirdoc, Congrès Permanent de la Lenga Occitana, Total Festum...).

Lo principi de la revitalizacion lingüistica es uèi largament acceptat dins lo mond, mentre que longtemps la mòrt de las lengas èra evocada sus un mòde essencialament fatalista. De modèls eissits de las societats pòstcolonias venon crosar lo legat de las renaissenças nacionalas o nacionalitàrias europèas del sègle XIX. Es al centre de la problematica del reviscòl o de la revitalizacion lingüistica

que se situa l'intervencion d'Éric Fraj ont interròga sens complasenças ni timiditats las practicas lingüisticas dels occitanistas. Dins aquela intervencion, "Transmission de la lenga : continuitat o ruptura?" Éric Fraj pausa una question essenciala : la de l'unitat de la lenga d'òc, de l'occitan. Non pas de l'unitat entre los dialèctes que se volrián prene cadun per una lenga, mas entre las divèrsas practicas de la meteissa lenga segon que l'avètz presa al brèç per l'aurelha o apresada a l'escòla e dins los libres. Fau mieunas las questions que pausa Éric e mai fau mieunas largament sas preconizacions. Subretot saludi son coratge de pausar ben clarament la question de l'estandardizacion. Rapèli, coma o ai agut fach regularament, qu'un occitan comun, estandard o larg, es pas un occitan per remplaçar las formas eretadas de la lenga transmesa oralament fins a uèi o presenta dins nòstre còrpus literari, mas una forma de mai per ajudar l'aprendissatge e la practica pels Occitans desoccitanizats e pels Occitans que son pas d'origina occitana, que ne manca pas uèi. Tanben per donar còrs a l'unitat de la lenga. Una forma de lenga que permet tanben una utilizacion renovelada de la lenga que demanda que siá disponibla una forma fixada comuna e legitima per totes. Es (entre autras causas) falta de forma comuna de la lenga, d'estandard, que l'intelligentsia occitana e los elèits socials son demorats o venguts de mai en mai exclusivament francofòns. Los Felibres an pas pogut prepausar un modèl realista de "provençau" per l'escòla quand l'escòla de Jules Ferry s'establiguèt, ni una lenga utilizabla a l'Universitat quand las primièiras cadièiras de lenga d'òc s'i creèron. Sens lenga comuna sols los lingüistas, los poètas o los que s'inscrivon dins la reproduccion de la paraula eretada privada se pòdon exprimir en securitat. La nòrma de lenga comuna dispensa de la justificacion per cadun de son usatge, qu'aquel exercici de justificacion es pas una activitat que volontan los usatgièrs normals d'una lenga.

Coma anatz legir, Éric Fraj considèra que i a uèi dins l'occitanisme "*quasi consensus sus la necessitat d'aver un referencial comun*" e que lo debat o l'acipament se fa sus las causidas de las formas. Ai tendéncia a pensar per part lo contrari. Daissi de costat aici los punts de desacòrdi de detalh qu'aquestes Actes de collòqui son pas lo luòc d'un debat filologic. La natura d'aqueles punts (lo nivèl de detalh que representan) mostrariá consí l'occitan estandard o comun es finalament pas tròp mal definit malgrat l'abséncia d'una autoritat lingüistica unica, clara e fòrta. Las diferéncias entre l'occitan estandard d'Éric Fraj e lo que digam an pogut practicar Pèire Bèc o Robèrt Lafont (a costat de sas òbras literàrias, escrivas dins lors parlars d'enrasigament respectivament gascon e provençal), o que preconizan Jacme Taupiac, Domergue Sumien, Florian Vernet o l'autor d'aquestas regas ... o l'occitan comun que se practica (sens exclusivitat) a las Universitats de Tolosa o de Montpelhièr, es a un nivèl d'omogeneïtat que d'unas lengas oficializadas ne coneisson pas tant. Ai doncas tendéncia a pensar que i a mai d'acòrdi sus la natura de l'estandard que sus son emplec, o, amb d'autres mots, que tot lo monde accèpta pas l'occitan estandard, mas tot lo monde sap a pauc prèp cò qu'es.

Aquesta divergència d'analisi mòstra encara un pauc mai qu'es salutari de tornar sus aquesta question de la lenga comuna, de sa natura e de sos usatges. Reven a se demandar coma Éric Fraj o formulèt ja fòrt plan dins un libre¹ se realament volèm totes que i aja deman un occitan, calrà que l'occitanisme tracte collectivament la question sens la fugir coma fa sovent. Éric Fraj regrèta coma anatz legir qu'a l'ora d'ara "*cap d'autoritat lingüistica [siá] pro reconeguda socialament o per las institucions publicas*". Relèvi que lo Congrès Permanent de la Lenga Occitana, estructura federativa e reconeguda per las Regions Aquitània nòva e Occitània, e que recep tanben d'ajuda de la Region Alvèrnia-Ròse-Alps, seriá un bon candidat al ròtle de motor per far avançar reflexion e practica. Lo Conselh Lingüistic d'aquel Congrès, qu'Éric Fraj n'es membre, ne poiriá èsser l'agulhon e l'empurador per que lo Congrès ajustèsse aquela contribucion a sa produccion intensiva d'espleches al servici de la lenga. Pro que sàpia complir sa mission, question regularament pausada a las institucions que se dona l'occitanisme.

Cal doncas legir lo tèxt d'Éric Fraj e se sasir, sens las fugir, de las questions que nos pausa e de las escomesas que nos lança.

¹ Éric Fraj *Quin occitan per deman ? Lengatge e democracia*, Reclams, 2013.

Naviguer sur les chemins sinueux de la normalisation au XXIème siècle : des idées d'ici et d'ailleurs pour l'occitan et le catalan.

Sara C. BRENNAN
Université Toulouse Capitole

Cette brève contribution tentera d'apporter un point de vue de sociolinguiste extérieur à la situation actuelle de l'occitan et du catalan en tant que langues minorisées. Bien qu'elles bénéficient de différents niveaux de protection et de soutien institutionnels sur leurs différents territoires, les deux langues se trouvent confrontées à des pressions qui nuisent à leur usage social. Avec plus ou moins (ou pas) d'aide des acteurs étatiques, les locuteurs et les militants se mobilisent pour faire face à ces défis en cherchant des idées et des outils pour y parvenir. Sans prétendre offrir la solution parfaite, cette contribution visera à rassembler quelques observations piochées çà et là au cours de mon parcours de sociolinguiste travaillant sur la revitalisation des langues minorisées européennes, notamment dans le cas de l'irlandais en Irlande et de l'occitan en France. Tout en reconnaissant les obstacles frustrants qui entravent souvent les voies plus traditionnelles de la normalisation, je vais, au risque de faire preuve d'un optimisme naïf, signaler quelques possibilités émergentes pour accorder une plus grande place et une importance renouvelée à l'usage de l'occitan et du catalan dans la société contemporaine.

Une petite idée des grands dangers

Dire que l'occitan et le catalan sont tous deux confrontés à divers dangers au XXIe siècle n'a rien d'inédit. L'efficacité redoutable de l'appareil étatique et de son unilinguisme n'est plus à démontrer en France, où la transmission familiale de l'occitan s'est arrêtée dans les années 50, sauf dans de rares cas, et la présence et la pratique sociale de la langue sont en chute libre depuis des décennies (voir Martel 2013 ; Boyer 2001). L'enquête sociolinguistique de l'Office public de la langue occitane (OPLLO) réalisée en 2020 ne fait que confirmer la diminution du nombre de locuteurs dans les régions Occitanie et Nouvelle-Aquitaine. Selon les chiffres qui en ressortent, 7 % des répondants déclarent savoir parler l'occitan sans difficulté ou suffisamment pour tenir une conversation simple. Bien évidemment, savoir parler ne veut pas dire parler : si 7 % de la population de ces régions déclarent savoir parler occitan, seulement 85%

de ces personnes déclarent le parler, dont 46 % au moins une fois par semaine (OPLO 2020 : 25, 29). Ainsi, même parmi ceux qui savent parler occitan en France, ils n'ont pas forcément l'habitude ou l'occasion de le faire. Dans le Val d'Aran et en Italie, où l'occitan bénéficie de protections juridiques, la situation est sans doute moins dramatique mais toujours préoccupante. L'usage social quotidien de la langue diminue dans les deux territoires, et la transmission familiale est de plus en plus menacée dans les vallées occitanes (pour l'aranais, voir : Carrera 2017; Suïls Subirà et al. 2001 ; pour l'occitan en Italie : Regis 2016 ; Allasino et al. 2007).

En ce qui concerne le catalan, l'usage social de la langue reste relativement fort dans l'ensemble des pays catalans, à l'exception d'Alguer et de la Catalogne du Nord, et les estimations situent le nombre de locuteurs à environ dix millions (Direcció General de Política Lingüística 2019). Contrairement à l'occitan, le catalan bénéficie d'un certain statut officiel dans la majorité des territoires où il est parlé. Pourtant, même avec cette position de force, la vitalité sociale du catalan n'est pas hors de danger. Les flux migratoires et les changements économiques, notamment l'essor de l'industrie touristique, ont entraîné d'importants changements démographiques et sociolinguistiques dans tous ses territoires (voir Bernat i Baltrons 2018 ; Lagarde 2013). Les pratiques linguistiques des jeunes générations deviennent particulièrement préoccupantes, comme l'illustrent les résultats de l'*Enquesta a la Joventut* de Barcelona menée en 2020 qui indiquent que seuls 28 % des jeunes de la capitale de la Catalogne parlent le catalan comme langue habituelle, une baisse par rapport à près de 36 % cinq ans auparavant (Ajuntament de Barcelona 2021). Parmi les menaces qui pèsent sur le catalan en Espagne en particulier, on peut également citer la pression exercée par certains mouvements politiques de droite et d'extrême droite qui cherchent à saper le soutien politique apporté au catalan et aux autres langues régionales ou minoritaires du pays (voir Carboneau 2020).

Les défis des sentiers battus

Pour l'occitan et le catalan ainsi que pour d'autres langues minorisées en Europe, de telles menaces peuvent apparaître d'autant plus présentes que les voies à emprunter pour échapper au danger ne semblent souvent pas mener à une situation plus stable. Le mariage parfois idéalisé d'un statut officiel avec un enseignement obligatoire peut certes favoriser une meilleure connaissance populaire et des représentations plus positives de ces langues, ainsi qu'une production accrue de savoir à leur sujet, comme en témoigne la quantité de données statistiques disponibles pour le catalan. Toutefois, ce couplage du statut et de l'enseignement n'est pas nécessairement corrélé à un accroissement de la population de locuteurs actifs. En Irlande, par exemple, après presque 100 ans

d'enseignement obligatoire du gaélique irlandais comme langue nationale, les résultats du recensement national de 2017 (le dernier pour lequel des données concernant les pratiques linguistiques sont jusqu'ici disponibles) ont indiqué que moins de 2 % de la population le parlait quotidiennement en dehors de l'école, malgré une moyenne de 14 ans d'étude de la langue dans l'enseignement public (Central Statistics Office 2017). Bien que moins colossal, on observe un écart similaire entre la connaissance et la pratique du catalan en Catalogne et de l'occitan dans le Val d'Aran, territoires dans lesquels chaque langue respective jouit d'un statut officiel et est la langue véhiculaire de l'enseignement (*Direcció General de Política Lingüística* 2019 ; *Generalitat de Catalunya* 2018).

Le lien entre langue et territoire, qui a historiquement contribué à la mobilisation des masses en faveur de l'autonomie culturelle et parfois politique, s'est également avéré délicat à négocier au XXIe siècle. En Écosse, le mouvement indépendantiste a largement évité la question linguistique en se concentrant sur un nationalisme civique (Kruse 2016 ; Paterson et al. 2014). L'indépendantisme catalan, quant à lui, œuvre actuellement à trouver un équilibre entre, d'une part, les revendications linguistiques historiquement fondamentales pour le catalanisme et, d'autre part, le multilinguisme de la Catalogne contemporaine (Pomerleau 2020 ; Boyer 2004). Si elle a renforcé la visibilité et la représentation de l'occitan comme une véritable langue, la création d'une région administrative nommée Occitanie mais occupant un tiers du territoire de l'Occitanie linguistique et culturelle a également semé la discorde au sein du mouvement occitaniste tout en suscitant la colère des Catalans de la Catalogne du Nord qui se sont sentis rayés de la carte (Costa & Brennan 2021).

Le développement des initiatives militantes professionnalisées et la création d'un organisme public chargé de promouvoir une langue minorisée et d'avancer une politique linguistique en sa faveur peuvent aussi créer autant d'obstacles qu'ouvrir de nouvelles pistes. Soulignant les points forts d'une approche institutionnalisée, les recherches réalisées au Pays basque espagnol ont mis en évidence les effets de légitimation d'une approche managériale de la revitalisation linguistique, qui éloigne les initiatives des courants plus radicaux du nationalisme basque (Urla 2012). Les travaux menés en Écosse ont toutefois montré que l'accent mis sur le financement de projets évaluable ayant des impacts mesurables peut également nuire à une approche globale et à long terme des efforts de revitalisation et réduire le soutien à des initiatives plus petites et ayant un impact moins quantifiable ou rentable mais tout de même significatif (McEwan-Fujita 2005). Ces observations pourraient faire écho à certaines des critiques de l'OPLO, mettant en cause certaines décisions de cet organisme public concernant le financement d'initiatives (voir la discussion des débats dans Brennan à paraître).

Les défis sont alors multiples, les menaces sont réelles, et les voies qui ont traditionnellement promis une issue de secours peuvent parfois se révéler elles-mêmes périlleuses. Cependant, une perspective comparative souligne que tout n'est pas perdu, et qu'il faut peut-être chercher des voies plus inattendues pour ouvrir des pistes plus prometteuses. Malgré, ou peut-être à cause de, la minorisation de ces langues, des locuteurs qui ne seraient pas considérés comme traditionnels les introduisent dans des espaces qui ne le seraient pas non plus, donnant ainsi une visibilité nouvelle ou renouvelée aux langues minorisées dans divers domaines.

À la recherche des voies inattendues

L'année 2016, par exemple, a vu la naissance de la *Pop-Up Gaeltacht* en Irlande. Le terme irlandais *Gaeltacht* fait référence aux zones officiellement désignées par l'État irlandais comme les régions traditionnellement irlandophones de l'Irlande (voir Petit Cahill 2022). Les régions comprises dans la *Gaeltacht* sont en grande partie des zones rurales et sous-développées de la côte ouest de l'île. En 2016, cependant, deux amis — des jeunes gens un peu punk ou hipsters d'environ 30 ans — ont décidé qu'ils en avaient assez d'entendre dans les médias que l'irlandais était une langue morte et un gouffre financier, et ils ont donc décidé d'apporter l'esprit de la *Gaeltacht* dans la capitale de Dublin pour montrer que l'irlandais était bien vivant dans la ville. Pour la première *Pop-Up Gaeltacht* (autrement dit, une *Gaeltacht* éphémère), ils ont choisi un pub très fréquenté du centre-ville, créé un événement sur Facebook et espéré que les gens viendraient prendre un verre et bavarder en irlandais... ce qui a été le cas de plus de 250 personnes. À partir de là, le mouvement a pris de l'ampleur, avec des *Pop-Up Gaeltacht* organisées dans des villes et villages d'Irlande et du monde entier, tels que New York, Stockholm et Perth en Australie. Six ans plus tard, les *Pop-Up Gaeltacht* sont toujours régulièrement organisées en Irlande et ailleurs. Nécessitant à peine plus qu'une page ou un post sur un réseau social, ces rassemblements ont contribué à normaliser le fait d'avoir une vie sociale en langue irlandaise et ont rendu les locuteurs de la langue visibles et reconnus comme une clientèle potentiellement rentable dans l'espace urbain. Si de tels événements ponctuels ne peuvent évidemment pas compenser l'absence d'une pratique sociale généralisée de la langue, ils peuvent éventuellement jouer un rôle crucial dans le cas d'une langue telle que l'occitan, dont l'usage a tellement diminué que certains sociolinguistes ont constaté qu'il ne fonctionne plus comme la langue d'un groupe social mais plutôt comme une langue de réseaux de locuteurs dispersés (Alén Garabato & Boyer 2020 ; Boyer 2009). En raison de l'éparpillement des locuteurs, ces rencontres éphémères peuvent effectivement revêtir une importance accrue : comme l'observent Posocco et Watson (2022 : 10 ; notre traduction), "*les événements Pop-Up Gaeltacht unifient un public qui*

mène sa vie dans une zone géographique linguistiquement discontinue”. Même si le soutien institutionnel et la reconnaissance et la représentation populaires de l’occitan en France sont certes très loin d’être comparables à ceux de l’irlandais en Irlande, une Pop-Up Occitània pourrait tout de même offrir l’occasion de rassembler et de rendre visibles les locuteurs et les apprenants d’occitan dans des espaces nouveaux ou inattendus.

Alors que le contexte irlandais offre une longue histoire d’initiatives innovantes, les défenseurs de l’occitan et du catalan n’ont pas besoin de chercher l’inspiration aussi loin que l’île d’Irlande. Au nord de l’Espagne, dans la communauté autonome d’Aragon, les récents développements concernant la visibilité de l’aragonais (une langue romane autochtone à un stade avancé de minorisation, avec quelques dizaines de milliers de locuteurs actifs) illustrent le potentiel des médias pour donner un nouveau souffle aux efforts de revitalisation linguistique. La reconnaissance officielle (et même la dénomination) de l’aragonais ainsi que du catalan reste vague en Aragon, où le va-et-vient des partis politiques a maintenu la politique linguistique en constante évolution, sans réel effet de protection (Burban 2016). Ce manque de soutien officiel n’a toutefois pas empêché le premier *late-night show* en aragonais de débiter en mai 2022 à la télévision aragonaise. L’émission, intitulée *A escampar la boira*, est animée par Jorge Pueyo, un jeune avocat qui a rencontré un grand succès sur Twitter et Instagram avec ses posts en aragonais. Au cours de l’émission, il aborde l’actualité aragonaise et mène des entretiens de manière ludique et multilingue, échangeant avec ses intervenants en aragonais, en catalan et en castillan. Le format linguistiquement libre de l’émission met en évidence un point fort des langues romanes minorisées comme l’aragonais, le catalan et l’occitan : si l’intelligibilité mutuelle peut bien sûr faciliter la transition vers le castillan ou le français, elle peut aussi faciliter les échanges interlinguistiques entre les locuteurs de ces langues, ce qui ouvre un espace pour de telles collaborations médiatiques ou artistiques innovantes. Les vagues récurrentes de renaissance musicale occitane et catalane attestent depuis les années 1960 de la puissance et de l’attraction d’une telle production culturelle linguistiquement accessible, et les audiences enregistrées pour *A escampar la boira* semblent suggérer qu’une telle ouverture vers les locuteurs des langues mutuellement intelligibles peut également permettre d’élargir le public d’autres médias : selon la *Corporación aragonesa de radio y televisión*, l’émission a débuté avec 14 000 téléspectateurs en moyenne, ce qui en a fait la troisième émission la plus regardée de son créneau et le contenu le plus regardé parmi le public cible des personnes âgées de 25 à 44 ans. Bien qu’il n’y ait pas de chiffres concrets, des preuves anecdotiques suggèrent également que les inscriptions aux cours d’aragonais ont augmenté à la rentrée 2022, une hausse qui a été au moins en partie attribuée à la popularité de cette émission.

En outre, le début de la carrière de Jorge Pueyo en tant que personnalité des médias sociaux aragonais souligne le potentiel de ces voies pour mener à une certaine normalisation de l'usage des langues minorisées sur les nouvelles plateformes médiatiques. Des recherches récentes ont en effet mis en évidence les possibilités de sensibiliser le public à ces langues et de les investir de valeurs positives qu'offrent des plateformes telles que YouTube, Twitter, Instagram et TikTok (voir, entre autres, Cunliffe 2021 ; Cassel 2019 ; Cru 2018 ; Dlaske 2017). L'occitan ne fait pas exception : Jorge Pueyo lui-même a déjà été interviewé par la star des médias sociaux occitans, le YouToubaire *Parpalhon Blau* (@ParpalhonBlau), pseudonyme de Gabrièu Pelisson. En 2020, ce jeune niçois d'une vingtaine d'années a créé une chaîne YouTube d'apprentissage de l'occitan qui aujourd'hui compte plus de 6 500 abonnés. Après avoir élargi son champ d'action pour produire non seulement des cours d'occitan mais aussi des vidéos thématiques en occitan, *Parpalhon Blau* profite désormais de la proximité linguistique pour collaborer avec d'autres YouTubeurs et YouToubeuses comme la Catalane polyglotte Laura (@CouchPolyglot), qui propose entre autres des cours de catalan à ses 25 000 abonnés (Neumuller 2022). Bien que bénéficiant actuellement d'un nombre plus restreint de *followers*, deux autres comptes Instagram illustrent davantage les passerelles qui sont en train d'être créées entre l'occitan et d'autres langues sur les réseaux sociaux. Avec presque 800 abonnés, le compte *Occitan Words* (@occitan_words) propose des vidéos courtes et humoristiques qui enseignent des mots de vocabulaire dans plusieurs dialectes occitans, le tout sous-titré en anglais. Le compte *1 jorn 1 mot LSF* (@1jorn_1mot_lsf), quant à lui, propose à ses plus de 450 abonnés des leçons combinant l'occitan et la langue des signes française. Si de telles personnalités peuvent sembler confidentielles par rapport à la portée des médias traditionnels et nouveaux en français ou en castillan, il ne faut cependant pas sous-estimer l'impact que ces influenceurs des médias sociaux ont sur les jeunes en particulier. Suite à la publication des résultats de l'*Enquesta a la Joventut de Barcelona* de 2020 mentionnée ci-dessus, la mairie de Barcelone a proposé une série d'actions qui englobait la proposition de faire venir des influenceurs catalanophones dans les lycées afin qu'ils puissent servir de références dans l'usage de la langue. La mairie a également envisagé l'organisation des Jeux Floraux numériques, dans lesquels les mêmes ou les vidéos TikTok pourraient figurer parmi les différentes catégories. En facilitant le franchissement des frontières géographiques et générationnelles ainsi que linguistiques, les médias sociaux semblent donc capables d'offrir des voies encore inexplorées vers la normalisation des langues minorisées.

Un dernier chemin à brièvement emprunter avant de terminer ce survol concerne l'émergence de nouveaux usages des langues minorisées dans les entreprises du secteur privé. Au cours des vingt dernières années, la mobilisation

croissante des langues minorisées dans la dénomination et la commercialisation des entreprises, des produits et des services est devenue un phénomène bien étudié (voir, entre autres, Alén Garabato & Boyer 2022 a ; Duchêne & Heller 2012 ; Alcouffe 2010). Comme ces nouveaux usages sont souvent le fait de personnes qui ne parlent pas (ou peu) ces langues, ils tendent à mettre l'accent sur la représentation visuelle de la langue et des valeurs symboliques qui lui sont associées : authenticité, tradition, caractère local, etc. (Kelly-Holmes 2016 ; Pietikäinen et al. 2016). L'impact potentiel de ces pratiques peut donc être perçu comme une arme à double tranchant : bien que l'on puisse considérer qu'elles contribuent simplement à une patrimonialisation de ces langues, ces usages pourraient également être perçus comme offrant un nouveau terrain pour investir ces langues d'une signification et d'une valeur sociales et peut-être, aussi, économiques. Mes recherches en Irlande ont effectivement mis en évidence que la mobilisation commerciale du gaélique irlandais pourrait être liée à divers projets sociaux. Dans certains cas, l'engagement avec un irlandais largement visuel permettait aux gens de repenser leur relation avec la langue, des années après l'expérience négative qu'avait pu représenter son enseignement obligatoire à l'école ; dans d'autres cas, l'usage commercial de la langue représentait un élément clé de la reconstruction de l'identité irlandaise et du rétablissement des liens sociaux au sein des communautés locales dans le sillage de la crise de 2008 (Brennan & Petit Cahill à paraître ; Brennan 2018). Dans leurs travaux sur l'occitan et le corse, respectivement, Carmen Alén Garabato et Henri Boyer (2022b ; 2020) et Romain Colonna (2022) ont examiné la mobilisation de ces langues dans la dénomination et l'emballage des produits par des entrepreneurs du secteur privé dans le sud de la France et en Corse. Bien que cet engagement avec l'occitan et le corse ne représente pas nécessairement une augmentation de la fonction communicative de ces langues ou la fin de leur domination par le français, les auteurs soutiennent que cette tendance, toujours à petite échelle mais croissante, de « micro-actes glottopolitiques » témoigne d'une revalorisation positive de ces langues, qui par leur utilisation commerciale sont investies d'une valeur sociale et économique nouvelle ou renouvelée. Pour Alén Garabato et Boyer (2020), ces usages font effectivement preuve d'une considération notable pour l'occitan et lui confèrent de la légitimité et des fonctionnalités sociales qui le mettent sur la voie d'une forme de normalisation — réduite, certes, comparée au sens plein du terme, mais malgré tout bien réelle.

Un dernier mot pour la route

Avec cette brève perspective comparative, j'espère avoir offert quelques pistes de réflexion pour la poursuite de la lutte quotidienne pour l'occitan et le catalan. Bien entendu, de telles voies inattendues ne sont pas à emprunter

isolément, mais en tandem avec le travail crucial entrepris dans des domaines tels que la politique linguistique et l'enseignement. Bien qu'elles ne soient pas suffisantes à elles seules, elles pourraient tout de même jouer un rôle dynamique en faisant entrer l'occitan et le catalan dans de nouveaux espaces et en les portant à l'attention de nouveaux publics, tout en les investissant de nouvelles valeurs et significations sociales.

Delai del bilingüisme : l'occitan en Catalonha

Bernat JOAN i MARÍ

Doctor en filologia catalana (Balearas)

La lenga es plan de causas al meteis temps: un instrument fonamental per l'intercomunicacion umana, un senhal d'identitat collectiva, lo primièr material de la creacion de la pensada...

En tant que mejan d'intercomunicacion, es segurament pel lengatge que sèm venguts umans. Sèm umans perque dispausam d'aquel instrument fantastic que permet una comunicacion recursiva, sens limits, amb una capacitat extraordinària d'afaiçonar las relacions entre personas. Coma element d'identitat tanben, la lenga a de capacitats que passan la mesura: apreng una lenga vòl pas dire de renonciar a cap d'autra. Per tant, permet de cargar d'identitats multiplas e coerentas, causa que pòt pas avenir amb la majoritat dels elements que s'i fonamentan las identitats collectivas.

I a fòrça rasons, e de rasons de tota mena, per sosténer que la preservacion de totas las lengas constituís un ben per tota l'Umanitat. Quand se pèrd una lenga, tot lo genre uman i pèrd quicòm. Ni per aquò, la pluralitat lingüistica es pas totjorn estada vista coma una causa positiva. La majoritat dels Estats sorgits o afortits dins lo sègle XIX, seguissián un modèl jacobin e aderissián pas a un tal principi de respècte de la diversitat lingüistica. Mas aquel principi, per contra, fa partida de las valors partejadas dins l'Union Europèa. L'U.E. considèra que la preservacion de la diversitat lingüistica -de tota la diversitat lingüistica- constituís un dels objectius partejats dels Europèus.

Ieu veni d'Eivissa, al sud de las Illas Balearas, ai lo catalan coma lenga mairala e partegi cultura e istòria amb lo demai dels Païses Catalans. Ai agut de responsabilitats politicas en Euròpa e dins la comunautat autonòma de Catalonha. E ai assajat, cada còp que m'es estat possible, de trabalhar per defendre lo patrimòni lingüistic complèt, tant del mieu país coma de l'ensem d'Euròpa. Del temps de mon mandat coma deputat al parlament europèu, planhi que capitèri pas de bastir una Agència europèa pel multilingüisme. Mas ai pas abandonat lo prètzhfach ni l'idèa. Consideri que, aital coma existisson d'agèncias que regulan los medicaments o l'espaci aerian, i deuriá tanben aver una agència que trabalhèsse per garentir la pluralitat lingüistica de l'Union Europèa (e, tanben, doncas, de cadun de sos Estats membres). Pensi que s'averariá fòrça util de poder comptar amb una Agència europèa pel multilingüisme.

Aital coma vos ai dich, ai agut tanben de responsabilitats dins lo govèrn de Catalonha. Foguèri secretari de Politica Lingüistica entre 2007 e lo començament

de 2011. E, justament, pendent aquel periòde s'aprovèt una lei que me'n fau mai que mai que glòria: la "Lei de l'occitan (aranés a l'Aran)", per desenvolopar dins la reglamentación l'oficialitat de la lenga occitana en Catalonha. Perque Catalonha es, amassa amb Luxemborg, l'unic país d'Euròpa que tenga tres lengas oficialas sul meteís territòri. Dins lo nòstre cas, son lo catalan, l'occitan (nomenat "aranés" a l'Aran) e lo castelhan o espanhòl. Totun, la natura de l'oficialitat es desparièira perque, mentre lo catalan e l'occitan son de lengas consideradas coma pròprias per l'Estatut de Catalonha, l'espanhòl i es oficial en tant que lenga oficiala de l'Estat.

Las leis son importantas, e pensi que d'aquel costat Catalonha complís sos devers de cap a la sia minoritat nacionala istorica. Ça que la, las leis solas son pas jamai sufisentas per cambiar las dinamicas socialas, ni per resòlver d'esper elas los problèmas nascuts dins la societat. E, ben segur, avèm pas tanpauc resolguda la question lingüistica dins lo nòstre país. Plan al contrari: sèm encara sus un camin plen de trapèlas e de problèmas. N'i a pel catalan, qu'es una lenga minorizada de cap a l'espanhòl que, vertadièrament, es l'unica lenga que compta en fach e recep tot lo sosten dels aparells de l'Estat. E de problèmas n'i a encara mai per l'occitan. Dins la Val d'Aran e dins l'ensem de Catalonha.

Comencem per parlar de l'ensem de Catalonha. Gausariái dire que solas las gents mai interessadas per la question lingüistica o per las questions politicas an plena consciéncia d'aquela granda valor que representa lo fach d'aver tres lengas oficialas.

Fòrça gents se pensan que los Catalans vivon dins una "comunautat bilingüa", ont son oficials lo catalan e l'espanhòl. I a quitament de representants publics que sovent se desbremban l'existéncia de la lenga occitana. Parli pas de l'oficialitat, mas de la quita existéncia de la lenga. Aquela tresena lenga ven desmentir la simplicitat d'un luòc comun de longa repetit, que se destriarián pas que dos tipes de societats : las monolingüas e las bilingüas.

De fach, cada jorn mai las societats son multilingüas. La Question puèi es de saber quina es la lenga comuna partejada dins la societat, quina es la lenga que servís de ligam entre los membres de totas las comunautats lingüisticas presentas sul territòri. L'oficialitat de l'occitan, en Catalonha, desmentís automaticament lo luòc comun e obliga a pensar d'una maniera mai dubèrta.

Per çò qu'es del govèrn de Catalonha, doncas, li cal encara far fòrça trabalh per generalizar la consciéncia, dins tota la poblacion, de l'existéncia de tres lengas oficialas, qu'una d'elas es l'occitan. E li cal far largament conéisser los dreches qu'aquò compòrta pels locutors de la lenga occitana. O cal far, perque de l'oficialitat lingüistica s'enseguisson tant de dreches coma de devers.

De dreches pels locutors e de devers per las administracions, per las institucions e tanben per las empresas privadas. E tanben s'enseguisson d'oportunitats. Foguèt l'oficialitat de l'occitan en Catalonha que permetèt de

tradusir oficialament dins aquela lenga los tractats de l'Union Europèa. I fau referéncia solament coma exemple.

Abans de far la difusion necessària dins la poblacion catalana, lo govèrn deu melhorar las causas dins son quite foncionament interior, que fòrça còps se pren pas en compte pas la lenga occitana coma se deuríá far.

Aital, per exemple, se menèt recentament una batalha -que contunha encara- dins lo domeni de l'educacion, per saber quina deviá èsser la lenga veïculara de l'ensenhament (o quinas, se n'i deu aver mai d'una). Lo govèrn de Catalonha mena la lucha per que la lenga veïculara de l'educacion siá lo catalan, en s'opausant mai que mai a las entitats espanholistas e als jutges espanhòls, que pretendon introduir de quòtas cada còp mai importantas d'ensenhament en espanhòl.

Mas a l'ora de defendre la lenga pròpria coma lenga veïculara lo govèrn a pas mes la meteissa fòrça per defendre -coma ieu o defendrai totjorn, aici e dins quin autre luòc que siá- que dins la Val d'Aran la lenga veïculara de l'educacion cal que siá l'aranés, l'occitan. E que ni lo catalan ni l'espanhòl an pas cap de drech a li disputar aquela posicion.

Uèi lo dia, malgrat la proteccion oficiala, la lenga dominanta, dins la Val d'Aran, es l'espanhòl. E lo catalan tanben i a una preséncia notabla. L'aranés, l'occitan, encara uèi, es una lenga minoritària dins son pròpri territòri lingüistic.

E es de la responsabilitat dels poders publics (Conselh Generau d'Aran, Generalitat de Catalonha, govèrn d'Espanha, institucions europèas) de far que l'occitan quite d'èsser minoritari en Aran e siá la lenga generala d'intercomunicacion, la lenga publica comuna de totes los Araneses, quina siá lor lenga mairala o lor primièira lenga (se lo tèrme "mairal" conven pas).

S'enseguís qu'es indispensable que la lenga veïculara de l'educacion, dins la Val d'Aran, siá l'aranés, l'occitan. Mas tanben que la lenga siá presenta en tota normalitat dins lo sistèma sanitari. O dins los tribunals de justícia. O dins las entitats financièiras. O mai dins los comèrcis. Dins l'espaci de léser, dins los esports, dins los mejans de comunicacion...

Considèri qu'es del tot insufisent lo bulletin d'informacion en aranés qu'emèt la Television de Catalonha. La programacion en lenga occitana, la calriá aumentar e la diversificar, de biais que los locutors d'occitan (e los Catalans en general) poguèsson accedir a mai de contenguts en lenga occitana. Tanben caldriá establir d'espacis en occitan dins los mèdias escraches. E promòure la lenga occitana dins d'espacis coma los videojòcs o d'autres espacis ludics.

Catalonha viu, despuèi d'annadas, un procèssus que probablament desbocarà sus l'autodeterminacion del país. Serà pas facil, ni s'obtenrà pas deman e s'obtenrà pas sens còst, ni sens dolor. Serà complicat, ja o sabèm.

Mas considèri tanben que lo procèssus s'avèra practicament impossible d'arrestar, perque i a una part fòrça importanta de las gents que ja an trencat lo ligam amb l'Estat espanhòl e cercan de bastir una novèla realitat politica.

Mas aquela realitat politica se pòt pas bastir, a mon vejaire, en copiant lo modèl que volèm daissar enrè. Se pòt pas bastir una Catalonha sobeirana concebuda coma l'Espanha que nos a refusats. Per aquò, nos cal reivindicar e metre en valor la pluralitat lingüistica del nòstre país.

E, mai que mai, nos cal reivindicar e metre en valor la lenga e la cultura pròprias de la Val d'Aran, e d'Occitània tota. Cal demorar clarament conscients que la defensa de la pluralitat fa partida de las valors europèas. Se pòt pas bastir una Euròpa unida en virant l'esquina als pòbles, a las regions e als ciutadans. Euròpa la bastirem entre totes, a comptar de la soma de totes los nòstres potencials.

Per aquel motiu, las lengas diversas constituïsson un element fonamental per la bastison del nòstre futur. Preservar las lengas minorizadas e las minoritats lingüisticas fa partida d'una convivéncia democratica e es indispensable per manténer lo bagatge cultural de totes los Europèus. E n'es aital perque las nòstras lengas, se son ben primièr nòstras, son tanben de totes los que las vòlgan adoptar. Per aquel motiu una comunautat lingüistica totjorn serà un espaci dubèrt.

Ensenhar l'occitan, Robèrt Lafont al còr d'una aventura que contunha

Marie-Jeanne VERNY

Professeur émérite

Aqueste congrès que se ten sota l'imatge de Robèrt Lafont es tanben escasença de dire tot çò que faguèt aqueste per permetre l'avançada en societat de la causa de l'occitanisme, dins totas sas dimensions. Per ma part es del domeni de l'ensenhament que parlarai, a partir de mai de 70 ans de lucha acarnassida.

Assajarai de faire un retorn istoric partent de l'après-guèrra per n'arribar a las annadas recentas e ensajar de donar de perspectives de reflexion e d'accion : reflexion e accion que, per Lafont, son totjorn estadas ligadas, coma i a totjorn agut, dins sa pensada, lo besonh d'agachar l'Istòria.

Las annadas 50 : a l'entorn de la lei Deixonne (1951)

Segur que 1951, amb la lei Deixonne, marca un moment important, probablament mai simbolic que concrèt, e mai se las enquistas menadas al prèp de primadièrs de l'ensenhament de l'occitan – Elèna Gracia, d'Erau, Jòrgi Gròs, de Nimes, o Andrieu Lagarda, del relarg de Tolosa ¹ – mòstran la relativitat de l'influéncia de la lei Deixonne dins lor pedagogia. Aqueles primadièrs èran ligats d'un biais mai o mens pròche amb Célestin e Élise Freinet, e, per d'unes, Elèna Gracia mai que mai, avián ja començat de faire òbra en matèria d'apròchi de l'occitan, dins la relativa tolerància administrativa de l'après-guèrra, mas en l'abséncia de tot encastre administratiu.

Los istorians², Felip Martel d'abòrd, puèi Olivier Moliner e Yan Lespoux,

¹ Legir dins la revista *Lenga e país d'òc*, del CRDP de Montpelhièr, los numéros 41 e 42 sus aquestes primadièrs : Elèna Cabanas-Gracia, Ramon Chatbèrt, Jòrgi Gròs, Robèrt Lafont e Andrieu Lagarda. Sus Elèna Cabanas-Gracia, òm pòirà consultar la tèsi recenta de Philippe Canalès : *Hélène Cabanes-Gracia (1919-2010) : pionnière d'une pédagogie occitaniste*, tèsi d'estudis occitans bailejada per M.-J. Verny, Montpellier, Université Paul-Valéry, decembre de 2021, consultabla en linha : <https://www.theses.fr/2021MON30069>.

² Remandi a d'obratges editats per las Presses Universitaires de la Méditerranée (Université Paul-Valéry – Montpellier) ont se mena una reflexion dempuèi mai de 20 ans, una reflexion sus l'istòria de l'ensenhament de l'occitan :

- Philippe Martel, *L'école française et l'occitan. Le sourd et le bègue*, Colleccion “Estudis occitans”, PULM, 2007. Veire mai que mai “Autour de la loi Deixonne”, p. 132 – 149.

an mostradas las aventuras que precediguèron la lei Deixonne, version edulcorada de proposicions de lei anterioras (comunistas d'una part³ e MRP de l'autra). Òm sap benlèu pas pro cossí Deixonne, designat per “sabotar” lo projècte comunista (causa que reconeis), finís que se pren al jòc e defend sa lei. Tant es que l'adopcion de la lei Deixonne mobilizèt los militants e que la data prenguèt una valor simbolica e mai practica e que se marquèt, per exemple, per l'espelison d'otisses pedagogics, revistas – *Cahiers pédagogiques de l'IEO*, *Lou Prouvençau a l'escolo* – del costat mistralenc, coma manuals⁴.

Coma dins mantun domeni, Lafont es al centre de l'accion d'aquelas annadas. Suscita e organiza los estagis pedagogics de l'IEO que recampan, cada annada, pendent 15 jorns del temps de las vacanças, de desenats de militants venguts per se formar. Conferéncias, talhièrs de musica, de dança, de teatre, de lenga... ne fan la matèria...

Sa correspondéncia conservada al CIRDOC – LAF.O – mòstra las ligasons establidas per Lafont amb los militants de las autras lengas, en començar per lo Breton Armand Keravel⁵. Fondan amassa lo MLCR – *Mouvement laïc des cultures régionales* – qu'obrarà per l'aplicacion de la lei Deixonne e la formacion

-
- Hervé Lieutard e Marie-Jeanne Verny, editors, *L'école française et les langues régionales, XIXe – XXe siècle*, Presses Universitaires de la Méditerranée, collection “Études occitanes”, Universitat Paul-Valéry, 2008 ;
 - Hervé Lieutard e Marie-Jeanne Verny, coord., *Lengas 65*, “L'occitan et le catalan à l'école”, Presses Universitaires de Montpellier, 2009 ;
 - Michel Lafon, *Qui a volé mon “patois” ? L'épopée scolaire aveyronnaise d'une langue proscrite*, Montpellier, PULM, 2015, obratge acompanhat d'un filme de collectatge de testimoniages ;
 - Yan Lespoux, *Pour la langue d'oc à l'école. De Vichy à la loi Deixonne, les premières réalisations de la revendication moderne en faveur de l'enseignement de la langue d'oc*, Collection “Estudis occitans”, PULM, 2016. La lei Deixonne es evocada a las paginas 143 – 224 ;
 - Hervé Lieutard e M.-J. Verny, coord., *Lengas*, n° 65, *L'occitan, le catalan et l'école*, PULM, 2009 ;

³ Sus las posicions communistas, òm poirà consultar l'estudi d'Olivier Moliner, “Les communistes français et la promotion des langues régionales dans la période avant et après la Seconde Guerre mondiale”, *Arborescences: Revue d'études françaises*, ID : [10.7202/1001944ar](https://doi.org/10.7202/1001944ar)

⁴ Sus los manuals d'aprendissatge de l'occitan, me permeti de remandar a dos articles mieu : “Les manuels d'occitan : quelles images de la langue ?”, in *Identités, conflits, interventions sociolinguistiques*, Carmen Alén-Garabato, Henri Boyer, Amandine Denimal, Ksenija Djordjevic Léonard & Bénédicte Pivot, dir., Limoges, Lambert-Lucas, p. 409-421 e “La Littérature occitane dans les manuels scolaires”, in *Lengas 83*, “Manuels scolaires et langues régionales / Manuals escolars e lengas regionalas”, Y. Lespoux e MJ Verny dir., Université Paul-Valéry, PULM, <https://journals.openedition.org/lengas/1416>.

⁵ Un projècte de recèrca occitano-breton a recentament estudiat aquel periòd de collaboracion intensa : <https://occitanica.eu/items/show/57663.MATRICULE>

dels mèstres, amb d'estagis organizats en comun. L'idèa de "laïcitat" es al còr d'aquelas annadas (çò que se compren de la part d'un militant breton que sap la concurréncia de l'ensenhament confessional) e la collaboracion s'establís amb la *Ligue de l'Enseignement*. Un trabalh de formiga se mena pròche dels elegits, per via de corrièr postal, e lo Ministèri es regularament interpelat.

Annadas 70-80 – naissença del moviment Calandreta – de cap a la professionalizacion de l'ensenhament – explosion de l'ensenhament en licèu – espròvas del bachelierat

Après d'annadas d'ensenhament dins lo segond gra (ont fasiá d'occitan : es per exemple al collègi de Seta que formèt Ives Roqueta, escolan de 6^a, e al licèu de Nimes que formèt Felip Gardy o lo cantaire Guy Broglia), Lafont intègra la facultat de letras de Montpelhièr ont Carles Camproux teniá ja cadieira. Amb l'ajuda de Paul Fabre – que nos a quitats aqueste 12 de genièr 2023 –, creà los "Pichòts classics occitans" que servisson encara. Lafont ensenha – entre autras causas – l'istòria de la literatura occitana e emplena lo grand amfiteatre A de l'Universitat.

Las annadas 70 son aquelas d'una explosion del militantisme jove, amb la Novèla Cançon occitana, lo Teatre de la Carrièra, los recampaments del Larzac... L'obtencion de la mesura d'espròva bonificanta al bachelierat va multiplicar lo nombre d'apreneires que, per la màger part, descobrisson un univèrs de cultura ligat a una lenga que lor es encara familièra, per granda part. Mantun militant d'ara es nascut d'un cors d'occitan al licèu. Lo nombre de candidats al bachilierat es important : a l'entorn de 10 000, segon los relevats publicats regularament per Georg Kremnitz dins la revista *Lengas*⁶, alara qu'èran unes 2000 a la fin dels ans 60 e que se comptan en qualques centenats a l'ora d'ara. Los ensenhaires son titularis d'una altra matèria e, en general, plan implantats dins l'establiment ont van assegurar en mai un cors d'occitan.

Al nivèl legislatiu, res de novèl, mas de circularas venon precisar la plaça de la lenga dins los cursus e als examèns⁷.

Es a la fin dels ans 70 (1979), en seguida dels exemples basc e breton Ikastola e Diwan, que nais lo moviment Calandreta, amb las doas primièras escòlas a Pau e a Besièrs. Los militants de Calandreta estiman insufisenta la

⁶ N° 8 (1980) per 1978 e 1979, n° 9 (1981) per 1980, n° 11 (1982) per 1981, n° 14 (1983) per 1982 e n° 15 (1984) per 1983.

⁷ Una publicacion de 2014, per la Ministra de la cultura, Aurélie Filipetti, fai la lista dels tèxtes relatius a las lengas de França : Les langues de France, ed. Dalloz. Version disponibla en linha a l'adreça <https://www.boutique-dalloz.fr/les-langues-de-france-p.html>.

formacion donada dins l'escòla publica. Reivindican l'occitan coma lenga de vida e lenga d'ensenhament – e pas solament coma lenga ensenhada – e se referisson a la pedagogia Freinet ⁸.

Lo vam aital donat dins un encastre associatiu es seguit qualques annadas mai tard per las primièras experimentacions del bilingüisme a paritat orària dins l'ensenhament public (primièras escòlas a Sant-Africa, dins Avairon, e as Albi, dins Tarn), experimentacions permesas per la circulara Savary de 1982.

La circulara 95-086, dicha “Circulaire Bayrou”, del 7 d'abrial de 1995, contunha dins lo camin de desenvolopament de l'ensenhament. Caldrà pasmens esperar 2002 e 2003 (Ministèri Lang) per que de tèxtes regiscan l'ensenhament bilingüe public e que se crèen los CALR – Conseils Academics de las Lengas Regionalas – a valor consultativa, ont, sota l'autoritat del Rector, se recampan administracion, representants de las collectivitats, organizacions sindicalas, associacions. I se pòt – teoricament dos còps per an – faire un punt sus l'ensenhament public e associatiu. Aquí las referéncias d'aqueles tèxtes :

- Décret 2001-733 du 31 juillet 2001, “Création d'un conseil académique des langues et cultures régionales”. BO du 13 septembre 2001 <http://www.education.gouv.fr/bo/2001/33/default.htm>

- Circulaire 2001-166 “Développement de l'enseignement des langues régionales à l'école, au collège et au lycée”. BO du 13 septembre 2001 <http://www.education.gouv.fr/bo/2001/33/default.htm>

- Circulaire 2001-167 “Modalités de mise en place de l'enseignement bilingue à parité horaire” BO du 13 septembre 2001 <http://www.education.gouv.fr/bo/2001/33/default.htm>

- Arrêté du 25 février 2002, modifiant l'arrêté du 31 juillet 2001, “Mise en place d'un enseignement bilingue en langues régionales” <http://droit.org/jo/20020306/MENE0200498A.html>

- Arrêté du 19 avril 2002 “Académies dans lesquelles est créé un Conseil académique des langues régionales” BO du 9 mai 2002 <http://www.education.gouv.fr/bo/2002/19/default.htm>

- Arrêté du 12 mai 2003 relatif à l'enseignement bilingue en langues régionales à parité horaire dans les écoles et les sections “langues régionales” des collèges et des lycées, JO n° 120 du 24 mai 2003 page 8900, BO n° 24 du 12 juin 2003 <http://www.education.gouv.fr/bo/2003/24/MENE0301049A.htm>

Entretemps, en 1992, èra estat creat lo CAPES d'occitan-langue d'oc. De professors podián enfin dintrar dins lo segond gra amb una etiqueta professionala reconeguda. Dins lo primièr gra, lo concors de recrutament especial de las escòlas

⁸ Per ne saupre mai sus lo moviment Calandreta, veire lo site : <http://www.calandreta.org/>. Legir tanben lo bèl obratge editat a l'escasença dels 30 ans del moviment : *Calandreta 30 ans de créations pédagogiques*, editat en partenariat amb La Poesia, 2009.

bilingüas foguèt creat en 2002 e enfin, en 2017, la creacion de l'agregacion de las lengas de França, amb una part comuna a totes e una part especifica a caduna, donèt de perspectives de carrièra als professors certificats, malgrat un nombre de pòstes estequit (1 per an, en mejana).

Las annadas 1980-2002 avián marcat de progrèsses vertadièrs, la mesa en plaça de cargats de mission d'inspeccion pedagogica regionala, de conselhièrs pedagogics departamentals, de jornadas de formacion oficialas sul temps de trabalh. D'aisinas pedagogicas espeliguèron dins los CRDPs (*Centres Régionaux de Documentation Pédagogiques*) de Montpelhièr e Tolosa, en Aquitània tanben amb lo CAPOC, antena del CRDP que devendriá pus tard CANOPE...

Pasmens, començavan de demesir en parallèl los efectius de candidats al bachelierat e s'afondrava lo nombre de locutors "naturals" que porgissian als aprengièrs de modèls de lenga "de plena carn"⁹.

Pr'aquò – e paradoxalament – montava la demanda d'ensenhament en lenga : las declaracions fachas als sondatges o mòstran. Mas las declaracions son sovent teoricas e valon pas engatjament ni d'inscriure los enfants dins de corses d'occitan, encara mens de se batre per la dubertura d'aquestes... Indican tot bèl just, amb l'estequiment d'emplec de la lenga, una baixa dels complèxes diglossics.

Après 2002, de recuols en seria

Après las annadas Lang, son venguts los recuols...

Rai, lo bilinguisme public se desvolòpa, los efectius aumentan, coma aumenta lo nombre d'escòlas Calandretas.

Mas aquela aumentacion dels sites d'ensenhament intensiu e mai lo nombre d'enfants tocats, en primari e en collègi per de projèctes pedagogics occitanistas, amaga dificilament las reculadas en licèu e, partent, l'agotament del pesquièr qu'alimentariá las universitats e los centres de formacion dels mèstres – publics coma associatius :

- l'aumentacion del nombre total de coeficients al bachelierat a demesit lo pes relatiu de l'opcion facultativa e donc son atractivitat. Lo nombre de candidats, qu'aviá ja bravament baissat dins las annadas 1990, s'afondra. Remarca de relativizar pasmens : d'un biais general, la montada d'un consumerisme escolar de la part de las familhas fai pèrdre de prestigi als estudis literaris e la varietat de las lengas prepausadas e causidas s'afondra al detriment de l'anglés ;

- la reforma dels collègis (Ministèri Najat Vallaud-Belkacem), puèi aquela

⁹ Aimi aquela expression que Lafont aplica, dins son recit d'inspiracion autobiografica *Li Camins de la saba* (1965, reed. 1978, A Tots IEO), a la lenga parlada dins lo relarg de sos grands.

del licèu (Ministèri Blanquer), an per consequéncia una concurréncia acarnassida entre ensenhaments opcionals, qu'es terribla per las lengas regionalas ;

- lo nombre de pòstes al CAPES (mejana de 15 dempuèi la creacion) tomba a 12, puèi a 4 – e mai a 3 per 2023 – per 32 despartaments, quand n'i a 2 per lo còrse...

- las formacions universitàrias barran o demesisson lor ofèrta : son que doas facultats preparan a la licéncia e al CAPES : Montpelhièr e Tolosa quand i aviá tanben, autescòps, Ais, Bordèu, Niça e Pau ;

- falta de pesquièrs de candidats sufisents, los pòstes dubèrts per l'administracion als concorses del 1er gra son pas totes provesits !

La lei Molac d'abrial de 2021 e la circulara de 2021. Una avançada ?

Segur que n'es una, d'avançada, aquela lei “n° 2021-641 du 21 mai 2021 relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion”, dicha “lei Molac”, del nom de son portaire, lo deputat breton Paul Molac. Avançada al mens simbolica, estent qu'es la primièra lei especifica dempuèi Deixonne. Son adopcion per una majoritat transpartisana, malgrat l'oposicion del govèrn, marca un cambiament vertadièr de las mentalitats, coma lo nivèl dels debats a l'Assemblada Nacionala que nos esparnha bona part dels estereotipes acostumats ¹⁰.

La temptaviva grossièra de censura per lo Conselh Constitucional a suscitât de protestacions qu'an menat a la circulara de decembre de 2021¹¹ – <https://www.education.gouv.fr/bo/21/Hebdo47/MENE2136384C.htm> – ont lo ministèri es estat forçat de clarificar sa posicion sus l'ensenhament per immersion¹².

Pasmens, aquesta lei, simbolicament essenciala, es estada escricha sens la definicion d'un budgèt vertadièr, indispensable per que los efieches se ne faguèsson sentir...

Conten un article important per l'ensenhament, l'article 7 (ara vengut article L.312.11.2 del Code de l'Education) :

¹⁰ Sus los debats de la fin del sègle XX e la debuta del sègle XXI, se poirà legir dins lo dorsièr bailejat per Cristian LAGARDE, *Les « langues de France » : 20 ans après* (revista en linha *Glottopol* n° 34, julhet de 2020) l'article de Philippe Martel e M.-J. Verny “Les langues régionales au parlement, ou l'éternel retour”, http://glottopol.univ-rouen.fr/telecharger/numero_34/gpl34_07martel_verny.pdf.

¹¹ Òm trobarà sul site de la FELCO una analisi d'aquesta circulara : <http://www.felco-creo.org/17-12-21-communique-felco-circulaire-langues-regionales-du-16-12-2021-des-avancees-mais-restons-vigilants/>.

¹² Lo Conselh Constitucional aviá temptat de censurar un article que permetiá l'experimentacion de l'ensenhament immersiu dins lo servici public...

“Sans préjudice de l'article L. 312-11-1, dans le cadre de conventions entre l'État et les régions, la collectivité de Corse, la Collectivité européenne d'Alsace ou les collectivités territoriales régies par l'article 73 de la Constitution, la langue régionale est une matière enseignée dans le cadre de l'horaire normal des écoles maternelles et élémentaires, des collèges et des lycées sur tout ou partie des territoires concernés, dans le but de proposer l'enseignement de la langue régionale à tous les élèves”.

Important dins aqueste article, lo tèrme *proposer* : s'agís d'ofèrta e pas solament de responsa a una demanda que, o sabèm plan, ven essencialament de familhas ja conscientas.

De segur, la redaccion conten sos limits : l'expression “*dans le but de*” es prospectiva, mas i legissèm pas cap d'engatjament de calendrèr nimai cap d'objectius chifrats.

Se pausa tanben la question de las acadèmias occitanas qu'an pas signada de convencion amb las collectivitats territorials e n'i a mai d'una : Ais, Clarmont, Grenòble, Niça... Res es pas dich de l'obligacion d'escriure e de signar una convencion entre Ministèri e collectivitats territorials. Puèi, en l'abséncia d'un encastre nacional de prescripcion e de regulacion, risca d'èsser, un còp de mai, la contunhacion de l'inegalitat entre territòris en matèria d'ensenhament *de* e *en* lenga regionala, una inegalitat flagranta

- entre l'occitan e las autras lengas de França
- al dintre de l'espaci occitan entre las acadèmias en poncha (Bordèu – mai que mai dins sa part gascona, dins una mendre mesura dins Peiregòrd – Montpelhièr, Tolosa) e las zònas sinistradas (Clarmont, Grenòble, Lemòtges, departaments alpengs), las acadèmias d'Ais e de Niça estent dins una situacion intermediària.

D'autra part, los actors militants de l'ensenhament public sabon fòrt plan que l'autonomia de decision a cada nivèl (rektorat, departament – DASEN –, establiment) fai que, dins l'encastre de dotacion de mejans constrencha, la causida dels quadres es lèu facha ! Sabon tanben que la complexitat de l'organizacion del licèu que resulta de la reforma de Jean-Michel Blanquer rend impossibla la confeccion d'emplecs del temps que facilitèsson als escolans l'accès a una opcion d'occitan. Sabon encara que, falta de mejans budgetaris especifics que davalèsson del Ministèri cap als rektorats concernits, aquestes fan de causidas, per exemple lo bilingüisme al detriment de l'ensenhament opcional, aquí ont las doas modalitats se deurían completar...

E per avançar ?

Nòstres atots : nos cal apuejar, de segur, sus l'avançada simbolica que representa la lei Molac, sus l'adesion majoritària de la representacion nacionala al desenvolopament de l'ensenhament de las lengas regionalas e en lengas

regionalas e sus una demanda sociala efectiva, e mai la volguèssem mai activa.

Nos cal visar doas causas estrechament ligadas :

- lo desenvolopament d'un ensenhament intensiu – dins sas doas modalitats : bilingüe a paritat e immersion¹³ – per formar de locutors vertadièrs e faire créisser lo pesquièr dels futurs quadres que n'avèm de besonh (ensenhament public o associatiu, formacion d'adultes, mèdias, cultura, collectivitats...) ;

- la progression de l'ofèrta d'ensenhament a l'escòla publica dins de modalitats variadas. Quines que sián los meritis de l'ensenhament associatiu, lo marge de progression mai important se tròba dins l'ensenhament public. Es aquí que cal anar quèrre los futurs aprepreneires qu'an pas l'astre d'aver de familhas demandairas e lor ofrir (“proposer”, çò ditz la lei) un ensenhament dins de formas variadas, d'una iniciacion culturala e lingüística basica a un ensenhament de lenga e dins la lenga. Un trabalh sus las mapas dels territòris es necite per los cobrir lo mai possible. D'efièch, nos podèm pas contentar d'oasis d'ensenhament intensiu environats per un desèrt de lenga.

Parli de formas variadas estant lo pichòt nombre d'escolans que seguisson un ensenhament intensiu :

- l'efectiu d'enfants escolarizats en 2022-2023, d'après lo site oficial de Calandreta, es de 3981 enfants per las 8 acadèmias de l'espaci d'òc ;

- per l'ensenhament bilingüe a paritat orària dins l'ensenhament public, arribam, per los territòris cobèrts per l'OPLO, segon las chifras d'aqueste, a un total de 7238 escolans (4081 dins l'acadèmia de Tolosa, 1033 dins l'acadèmia de Montpelhièr e 2124 per Aquitània). E mai se i ajustam qualques detzenats d'escolans per las acadèmias d'Ais e Niça, devèm a pro pena sarrar los 10 000 enfants per 8 acadèmias : una misèria !

Per aquò, de segur, l'Estat amb lo Ministèri de l'Educacion nacionala, es l'interlocutor essencial, mai que mai dins un periòde ont la temptacion neo-liberala es de se descargar dels servicis publics...

Mas las collectivitats an un ròtle de jogar. Mai que de simples distributors de subvencions, avèm besonh de portaires de politicas lingüísticas per que los aprepreneires rescontren la lenga en defòra de l'escòla, dins los transpòrts, dins la comunicacion (butletins de las collectivitats, expression occitana dins d'eveniments organizats : fièiras, fèstas, vòts...).

Avèm besonh d'oficis publics imaginatius e actius, que considèren que lor cibla son totes los enfants que vivon en cò nòstre e pas solament aqueles que sas familhas son pro conscientas per exprimir una demanda d'ensenhament.

¹³ Per çò qu'es de l'occitan, e de longa experiéncia d'ensenhament a l'Universitat, me refusi de trencar sus las competéncias lingüísticas dels uns e dels autres : un estudiant vengut de Calandreta o del bilingüisme public a paritat orària an de competéncias lingüísticas equivalentas.

Avèm tanben besonh de pressions politicas dels elegits al prèp de nòstre ministèri e dels rectorats concernits : que nòstres elegits s'engatgen dins un rapòrt de fòrças per demandar de convencions amb d'objectius chifrats, de politicas de formacion iniciala e contunhada dels mèstres a l'auçada dels besonhs.

Se volèm que degun que viu en cò nòstre, d'ont que venga, pòsca pas dire "*Perqué m'an pas dit a l'escòla...*", coma o cantava Marti a passat temps, la rota es longa, mas sabèm la riquesa de la descobèrta.

La literatura coma legitimacion de la lenga ?

Claire TORREILLES

Agrégée de lettres classiques

L'exposicion adobada per lo Cirdoc e que podèm veire dins l'intrada bèla d'aquel Musèu Narbo Via es un bon preambol a nòstre prepaus : primièrs tèxtes escriches en occitan, retraches d'autors, citacions e edicions princeps fan la mòstra d'un corrent duradís de literatura.

Que la lenga occitana aja per ela un capital excepcional d'òbras literàrias es de bon rapelar per l'establir dins sa dignitat istorica. Mas l'operacion de legitimacion de la lenga per sa literatura, tant agradiva foguèsse, e necita en un sens, manca pas de nos interrogar. Dins lo temps brèu fixat a l'exercici, pòdi pas qu'enonciar qualques luòcs comuns que vos prègui de perdonar.

La legitimacion es d'evidéncia per l'occitan medieval, las lengas romanicas estent nascudas de la causida literària de la lenga vulgara en luòc e plaça del latin. Lenga vulgara que los trobadors ne faguèron lenga literària.

Es pas tant evidentat per lo cas de l'occitan modèrne, per çò que foguèt apelat la segonda literatura occitana que comença al sègle XVI. Lo processus es conegut : francizacion de la societat, l'occitan deslegitimat coma lenga sabenta quand lo francés ganha en legitimitat. Lo passatge se fa en dos sègles malgrat l'entrepresa d'aparelhatge e de mantenença del trobar que representa lo Consistòri del Gai Saber (*Gaia sciencia* a Barcelona) a la fin del sègle XIVⁿ. A Tolosa, un sègle mai tard, l'institucion s'apèla, en francés : *Collège de Rhétorique*.

A partir d'aquí, la question se pausa de l'estatut incertan de la literatura dins una lenga minorizada. "*Réalité aléatoire dont le statut et le fonctionnement effectif restent très largement à interroger*", escriu Felip Gardy que d'aquela realitat aleatòria es l'explorator infatigable. Mesuram l'escomesa de far existir una literatura d'oc dins un contèxte d'inferioritat diglossica que ne sabèm las trapèlas. Tre 1973, Robèrt Lafont pausa aquela question simpla que quitarà pas de i respondre dins son òbra d'escrivan e de lingüista : "*Que signifie ce paradoxe d'une littérature talentueuse en une langue socialement maudite ?*".

En general, la nocion de literatura es de mal definir : ges de critèris objectius mas solament una "*évidence fonctionnelle*" coma ditz Todorov, fondada sus "*un consensus intersubjectif et social*", reven a dire que, justament, en occitan aquò fonciona pas o solament ponctualament. E mai lo consensus istoric de lenga non escricha o d'escrich sens valor (e per aquò massissament escampat, degalhat,

oblidat dins los fons d'archius...) nos empacha de rasonar sus un corpus estadís, qu'a la diferéncia del corpus medieval foguèt pas jamai considerat coma un legat cultural coerent.

Per los que, fins a uèi, capitèron de publicar, de far òbra imprimida e de se far un nom en occitan, aquò supausa totjorn una presa de consciéncia excepcionala. Escriure en lenga segonda – que gaireben totes los escrivans occitans son estats aculturats en francés – es un acte imprevisit, un acte de resisténcia lingüística per “*regussar la diglossia*”, çò ditz Lafont. Es aquela resisténcia inspiranta que dona a la literatura, per longtemps, una coloracion particulara, entre justificacion e nostalgia.

Segon los periòdes, los autors prenon posicion dins la lenga e dins lo país. Siá en far dialogar las Nimfas, de Nerac a Montpelhièr, per far entendre al Prince de passatge las lengas de l'encontrada vestidas en poesia. Siá en se pausant en defensors de la lenga amb una retorica bèla que se fa resson de sègle en sègle :

*Armem nos de plumas agudas
Per orná lo gascon lengatge
Perqu'om prezique d'atge en atge
La gent ta' bera parladora
Com en armas es vencedora.*
Pey de Garros, *Poesias gasconas*, “Epistola 3 à H.B”, 1567.

Nouirigat de Toulouso me play de manteni soun lengatge bèl.
Godolin, *Le Ramelet moundi*, “A touts”, 1617.

*O ma lengo tout me zou dit
Planterèy uno estèlo à toun froun encrumit !*
Jansemin, *Las Papillòtos*, “À Moussu Charles Nodier”, 1842.
(vèrses gravats sul sòcle de l'estatua de Jansemin a Agen)

*Vole qu'en glòri fugue aussado
Coume uno rèino, e caressado
Pèr nosto lengo mespresado,
Car cantan que pèr vautre, o pastre e gènt di mas.*
Mistral, *Mirèio*, cant I, 1859.

Es totjorn en contracòp de butadas istoricas de la francizacion (creis de la premsa dins las annadas 1830-40, desvolopament de l'escolarizacion, exòdi rural aprèp guèrra...) que se manifestan de presas de consciéncia en favor de l'occitan, lenga del pòble, dels trobadors, de las originas. Sindròme del darrièr locutor, regiscles d'enfança, desir de salvar la lenga son de motivacions d'escritura... O

pas. Es pas simple. L'investiment literari es l'afar d'un subjècte que sa bastison bilingüa es sovent complèxa, siá refolada, siá rebastida conscientament. L'òbra es lo luòc d'aquela bastison de se dins la lenga.

Aital. L'istòria de la literatura occitana es teissuda de moviments mai o mens longs, mai o mens interpretables, de reconeissença e d'oblit. Ensenhar la literatura occitana dins la diacronia, coma faguèri a l'universitat pendent un vintenat d'ans, es ensenhar una successiòn de "*mòrts e resurreccions*" per citar Claudi Alranq, o puslèu de sembra-mòrts e de vertadièras renaissenças.

Los moviments renaissentistas organizats dins l'espaci e dins la durada, coma lo Felibritge, al sègle XIXⁿ e l'occitanisme, al sègle seguent, faguèron e fan, tot parièr, la part bèla a la literatura per enauçar la lenga. Lenga totjorn viva dins lo pòble que n'es, el, la fònt inagotabla d'inspiracion dels creators, mas lenga sociologicament condemnada e desvalorizada dins la quita consciéncia de sos locutors (aire conegut).

Cal retèner que lo Felibritge tant coma l'occitanisme se son donats los mejans pragmatics e simbolics de favorizar l'expression literària : reflexion teorica sus la lenga e sa grafia, fabricacion d'otisses coma diccionaris, gramaticas, metòdes d'aprendissatge e mesa en plaça de rets d'influéncias e de difusion : escòlas o cercles locals, edicions, revistas. E mai intrada dins l'aparelh cultural e politic francés al nivèl mai naut, amb la cèrca de patronatges illustres : Nodier per Jansemin, Lamartine per Mistral, Aragon per Lafont.

Aqueles moviments capitèron de far grellhar de vocacions e de linhatges. La literatura se noirís totjorn de literatura e d'escasenças de publicar. O de jogar, per lo teatre, coma o vegèrem dins un collòqui recent.

Aquí se pòt dire que la literatura es una fònt de jovença per la lenga, òc. Mercé a un malhum d'escrivans e d'artistas, e una vida literària vertadièra, la lenga es dotada d'una intercompreneson larga inspirada per, mas diferenta de la transmission familhala. Aquela mudason, madurason, afortida per l'ensenhament, a poscut semblar una desnaturacion de la lenga espontanèa, populara, ancorada dins la tradicion... Es un punt recurrent de polemica.

Òc-ben, per tornar al capital cultural que la literatura representa, es un capital de reactivar e renovar de lòngra, segon una dialectica complèxa que nos l'ensenhèt la lingüistica lafontiana.

Ara existísse de segur una creacion viva, una recèrca dinamica en domeni occitan, de mejans editorials e institucionals diversificats... mas tot aquò, o sabèm, sus una basa lingüistica estequida, amb una audiéncia nacionala reducha, sens Lamartine e sens Aragon ! Per lo moment.

Se la riquesa literària justifica la lenga dins una mesura relativa, al contra l'argument de la mediocritat es totjorn grandament eficaç per la descreditar. Los antiregionalistas ordinaris que descobriguèt Michel Feltin-Palas an l'idèa de

lengas oralas, infòrmas, gaireben “comunautaristas” e que per aquò an pas sa plaça ni dins l’escòla de la Republica ni dins la vida publica. Es totjorn de bon citar, en exemple d’exclusion primària jos cobèrt d’umanisme, l’argumentari que Danielle Sallenave, escrivana e academiciana, publiquèt en 1999 e reprenguèt puèi mai d’un còp dins la premsa :

En proposant aux jeunes générations un retour à des langues qui n’ont survécu que dans les formes parlées, pour l’essentiel privées de l’indispensable passage à la maturité que donne la forme écrite, littéraire, philosophique, croit-on sérieusement leur offrir un avenir de travail, d’insertion sociale, de pensée ?

En responsa, vaquí ma traduccion :

En proposar a las joves generacions una lenga de tradicion culturala seculara, e provesida de l’indispensable passatge a la maduretat que dona la forma escricha, literària, filosofica, cresèm, seriosament, de lor ofrir un avenidor de trabalh, d’insersion sociala, de pensada.

Claire TORREILLES

Oralitat, tradicion, identitat

Quentin PEYRÀS

Doctorant Université Paul Valéry

Parli aici de mon ponch de vista de “collectaire de la paraula occitana tradicionala” sus la situacion de l'occitan e de la region narbonesa a partir d'aqueles tres concèptes. Dirai que l'oralitat occitana es çò que se trasmet pas dels libres, dels corses ni mai de la cultura academica o escriuta. D'alhors entendrem lo mot tradicion aici amb un sens pròche de lo de transmission. S'agís de la transmission familiala de la lenga occitana, que s'es rompuda globalament al mitan del sègle passat. Se pòt comprene lo mot tradicion tanben coma lo biais de çò que se lèga, biais tanplan especific a una comunautat e a un endrech. Aquel concèpte de tradicion m'es d'interès majament de çò que me permet de nommar “l'oralitat tradicionala occitana”, coma una apellacion aplicada mai a la forma que non pas al fons, varianta de “oralitat occitana jos sa forma dialectala tradicionala”. Autrament, los concèptes de tradicion e d'identitat presentan pas segon ieu d'utilitat per ma practica concrèta del terren prè dels locutors, e los vesi mai coma d'artefactes retorics dins los discorses. Çai que lai parlarai a la fin d'aquesta comunicacion d'identitat aplicada a l'occitanisme coma comunautat, sens ne far per aquò un concèpte claus.

Locutors e documentacion lingüistica

Nòstres locutors tradicionals venon tant invisibles que benlèu nos va caler cambiar d'*agach* sus la situacion lingüistica de l'occitan. Espiar sens illusion aquel paísatge diglossic, qu'es pas lo que vesiá l'occitanisme i a quaranta ans. Una situacion dura d'abséncia generalizada, una situacion gaireben “pòst-apocaliptica”, que l'apocalipsi i seriá estat l'agotament de la lenga orala, desapareguda del monde, venguda indisponibla. Quichi volontàriament sus la duretad del constat. Justament per l'amor de far jónher l'accion occitanista a aquela situacion.

La documentacion àudio e vidèo d'una lenga per l'enregistrament dels locutors tradicionals se pòt sonar *documentacion lingüistica*. Se pòt citar en exemple las entrevistas vidèos que las realiza Lissandre Varena (sus Youtube : Suveprod). Es quicòm de diferent de la *revitalizacion lingüistica* mas es una ressorça indispensable a aquesta. Indispensable dins lo cas de l'occitan per quatre rasons non-exhaustivas que doni aici :

1. Cort-circuita l'abséncia de transmission. Fa possibla una transmission derivada e reproductibla. Fa venir accessible çò qu'èra de marrit accedir,

fa venir present çò que se teniá per perdut. Reüssir a enregistrar ara la paraula occitana tradicionala, dels retirats agricultors per exemple, en tot estent causa de marrit accedir e mal aisada de far venir “presenta”, permet de contornejar parcialament l'abséncia resultada de la substitucion lingüistica pel francés. Una societat que la lenga tradicionala de l'endrech, que s'i sèrva mai que mai a cò dels retirats rurals, se fa venir disponibla a totes sus Internet, exemplificada, escotabla, totjorn es un pauc mai democratica e dubèrta vèrs la diversitat que non pas la d'una abséncia e d'un refolement total d'aquela lenga, en defòra de la folklorizacion feticlista e dels cercles familiars pròches (que sovent se'n pòdon sentir estigmatizats e vergonhoses encara uèi).

2. Crèa una pròva, una evidéncia irrefutable que l'occitan tradicional s'es pogut activar, en plen, a tal endrech a un instant *t*. Segon ieu es important de çò que vòl dire que quand foguèsse dins un monde qu'i aguèsse pas ren de fach de l'occitanisme – cap d'escòlas bilingüas, cap de libres, cap de Felibritge, cap de Mistral, cap de Lafont, cap d'IEO, cap de federacion Calandreta –, tot just çai desbarquèssem, se encara çai deviam trobar, ni per lo francés generalizat, pas qu'un vièlh o una vièlha que parlèsse occitan, que la posquèssem enregistrar parlar en occitan, eh ben amb aquò sol ja auriam pro de justificacion per l'amor d'o tornar bastir tot e d'i se faire a revitalizar la lenga. Cada novèl enregistrament d'una paraula tradicionala en occitan torna justificar sul còp, en aquò sol existent, la totalitat d'un engatjament occitanista.
3. Per çò qu'es del nivèl formal d'estudi de la lenga, del còrpus, la documentacion lingüistica crèa una ressortça, un document de referéncia duradís, qu'es pro ben securizat pel futur.
4. Mai que mai, aquò valoriza la persona qu'es locutor tradicional, e teís una relacion comunicacionala – una relacion pròpriament occitana – entre enquestaire e informator, minimalament, que se pòt expandir puèi entre informator, productor e public. Espaci que se poirà explechar d'ans après lo moment de realizacion.

En França, s'es difusat lo tèrme *collectatge*, que supausi que ven dels musicians. Los musicians collectavan un repertòri musical. Considéri pas que siá lo mot pus adequat ara, del moment que s'aplica tant a de musica coma a de danças, e aital pòt desvirar l'atencion de la question lingüistica. Pòt tanben faire pensar al “collectatge” d'escobilhas o de trastes, coma fan aici per netejar las platjas.

Exemples lengadocians :

L'accès a una documentacion orala, quand la transmission orala es flacassa, ajuda donques la revitalizacion de l'occitan. En Lengadòc se poiriá citar un dels luòcs pus documentats amb l'exemple del Segalar roergat. Aumens quatre

campanhas de collècta lai an produch un abondi de documents orals. L'oralitat occitana d'aquel endrech se tròba de fach accessible a totes. I a, se non es una sinèrgia, una tendéncia vèrs una sinèrgia que se bota en plaça entre :

- locutors tradicionals (païsans retirats per la màger part) ;
- associacions occitanistas que ne'n documentan la lenga (IEO, Cordae...) ;
- ensenhament (escòlas, regents e ensenhaires de la region e de la region pròcha) ;
- populacion (implicacion, restitucions sus plaça, conscientizacion dels elegits, valorizacion dels locutors e de lor familha) / lo public Internet (curioses, *aficionados* internacionals...) ;

Aquò baila l'impression generala d'una comunautat que se responsabiliza pel futur a l'entorn de sa lenga en dangièr, que ni per l'estat dificil de la lenga pren en compte e va quèrre la paraula occitana dels abitants.

A l'opausat, dins d'autres endreches me sembla de veire una terribla manca de documentacion oral de l'occitan, que pòt entrar la revitalizacion. Aquesta es la situacion, que teni per problematica, de Lengadòc mediterraneu. Aqueste país onte sèm uèi, de Nimes, Montpelhièr, Besièrs e Narbona. Problematica perdeque mena a de disfoncionaments. I a pas de documentacion de l'oralitat per aquesta plana viticòla urbanizada. Aicí, l'occitanisme institucionalizat e associatiu pareis tot al còp galhard e visible (se pensam al sèti de la federacion Calandreta, al Cirdòc, a la quantitat d'escòlas e de cercles occitans, a l'universitat a Montpelhièr...) e per aquò flac : flac que sembla pas aver gaire de relacion a una tradicion oral, o se encara n'i a una, aquela relacion es totjorn pas disponible pel futur, es pas securizada.

Avèm pas, per exemple, cap de testimoniats en òc sus la vida d'autres còps aici per la plana. Preni dos exemples emblematics que me tafuran del temps qu'escrivi aqueste tèxte :

- la memòria oral de 1907 sembla qu'a pas daissat de traça en occitan en format àudio. La memòria viticòla tanpauc. E pasmens sembla pas de creire amb tot lo borbolh occitanista a l'entorn d'aquelas tematicas que i aguèt del temps que i aviá encara tant de locutors. I aguèt ben d'enquèstas de realizadas en occitan (Pech & Maurin, 2007), mas lo supòrt àudio sembla perdut o de fòrt marrit trobar ;
- los rugbymans de l'ASBH de Besièrs cantavan totes un imne en occitan encara los ans setanta. E los occitanistas o sabèm pas. Perdequé s'es pas pogut amassar aquò de pel sòl, quand calí pas que s'acatar ?

Se los locutors tradicionals son mai que mai de païsans, serà qu'i a una abséncia de païsans per aqueste país, e serà impossible de gardar de traças de l'oralitat tradicionala aici ? Onte son ara los locutors tradicionals de Bajas, de Puègserguièr, de Pesenàs, de Balaruc, de Vendargues, de Manduelh ? Me pausi la question de bon. Coma se pòt saupre coma parlan aquel monde, quin accent, quin biais, quina musica de la paraula ? Existís jamai un sol enregistrament que

permeta d'o saupre, delai las traças escriutas ? Cossí avèm tant d'enregistraments de l'occitan tradicional de Tarn o d'Avairon, e non pas de la bassa audenca, erautesa o gardesa ?

I es donc un problèma de “tradicion lingüistica” aici. Sèm aquí amb pauc de causa de portar a las generacions futuras. Serà que s'es foncionat coma per anticipacion, coma s'existiguèsson pas los occitanofòns ? En bastissent una cultura de substitucion espectaculara ? Se buti la critica mai luènh, e me perdonaretz aquel erichament, diriái que capitam un paradòxe : *s'apara una cultura, sens saupre de qué se compausa*. Quina pertinéncia i a, al respècte de la situacion lingüistica, d'inventar de *totèm*s a de comunas que n'avián pas, o d'espandir una animacion d'aspècte exotic coma *Martror*, tot aiçò en nom de la cultura e de la lenga locala, quand del meteis temps i a pas ges de recèrca per anar escotar los locutors tradicionals d'aqueles endreches ? Onte es la responsabilizacion a l'entorn de la lenga dins tot aquò ? Pauc se'n manca que tot aquò semble una novèla onda de folklorizacion.

Rai, de prene la postura de l'aparaire de l'autenticitat que repròcha a l'occitanisme de n'èstre desconnectat es una brava rassèga. Es pas la que cèrqui d'aver, que l'autenticitat es pas un concèpte que m'interèsse gaire. Coma que vire, la situacion complicada que presenti s'apren pas de tot solament de l'occitanisme. Mas l'escomesa es que l'oralitat tradicionala informe lo monde cultural occitanista, e li impòrte. Aquela informacion, posada al present de “l'oralitat tradicionala disponibla”, cal que faga partida del magma d'informacions que nos caldrà aver a posita pel futur, se volèm aver quicòm de dire de pertinent sul país, de mai pertinent que l'associacion dels cagaraulaires de Sanch Inhan o del club de Tènnis de Quissac. Non pas que calga imitar la tradicion, per un localisme totalament articial e inefectiu, mas per sola fin que la pogam emportar e mòldre dins l'òbra occitana de transmission, de responsabilizacion a l'entorn de nòstra lenga, e la projeccion vèrs l'avenidor.

Adonc logicament caldriá far clantir una crida ara : anem enregistrar los locutors que demòran uèi ! Lancem de campanhas d'enquèstas a onte manca la documentacion. Aquò rai : es mai qu'urgent, e mai dificil. Mas aquela mena de crida risca de faire pas gaire. Adonc de qué fasèm ? Comencem per prene consciéncia collectivament d'aquela abséncia (relativa) de ligam amb un element de l'equacion qu'es l'oralitat dels locutors tradicionals occitans. Mancança que deu pas èstre una vergonha, vergonha d'assumir sabi pas quina falhida occitanista, que menariá pas enluòc. En revenge cal que nos ajude a tornar botar un sens a l'occitanisme, un sens que lo passe, que siá pas la sola auto-reproduccion ciclica d'una vida d'entre-se. Saique benlèu aquò seriá ben mai aisat, e nos i veiriam melhor, se i aviá pas ren de fach encara. Uèi cal a l'encòp anticipar de campanhas de collèctas d'urgéncia aquí onte se pòt faire, e anticipar un futur amb de palms entièrs de l'oralitat tradicionala occitana que se sián estats perduts definitivament. E aver un discors e una actitud que sián tanben curatius, en parallèl amb l'embolnament de la biodiversitat. Coma o diguèt en Jaume Còsta, començar de

cercar de novèlas istòrias e d'escotar las istòrias dels Occitans. Bailem-nos la consciéncia, puèi los mejans, de posar a una *tradicion* de l'oralitat, per l'amor d'enriquesir *l'identitat* de l'occitanisme.

Bibliografia

PECH Rémy & Jules MAURIN, 2007, *1907, les mutins de la République : la révolte du Midi viticole*, (préface de Maurice Agulhon), Toulouse, Privat.

Documentation audio-vidéo citée, sites internet consultés le 10/10/2023 :

CORDAE-LA TALVERA, Centre de documentation : <https://cordae-talvera-documentation.kentika.fr/>

COSTA Jaume, 2022, L'occitanisme, enjòc politic o passatèmps?, en linha sus Jornalet : <https://www.jornalet.com/opinion/20483/loccitanisme-enjoc-politic-o-passatèmps-v-istorias>

INSTITUT OCCITAN DE L'AVEYRON, Base de données *Al canton & Opération Pais* : <https://www.occitan-aveyron.fr/fr>

VARENNE Lissandre, *Suveprod*, collectages vidéos en occitan : <https://www.youtube.com/@SuveProd/about>

Transmission de la lenga : continuitat o ruptura ?

Éric FRAJ

Agregat d'espanhòl e de filosofia

I. Introduccion

Per qualqu'un qu'intrèt en occitanisme en 1970, a l'atge de 14 ans, es una evidéncia –e un eufemisme– de dire que, en Occitania, lo paísatge lingüistic de l'occitan a fòrça cambiat dempuèi aquela epòca. De personas locutris es etières de la lenga, n'i aviá encara fòrça, dins ma família¹ o en defòra d'ela. Dins l'occitanisme, èran plan majoritàrias. Aquel monde occitanistas èran capables de parlar un occitan local dins un contèxte popular, mas tanben d'escriure e s'exprimir, quand caliá, dins un occitan mai comun per dire pas “referencial”. Aguèri l'astre de profitar d'aquela bona escòla. Uèi, de monde que parlan un occitan popular, estat d'una linha occitanofòna, n'i a tocantés pas mai. Çaquela la lenga subreviu, emai siá jos respirator artificial. Un ensenhament minoritari, parcial, esparsit; una transmission familiara militanta ultraminoritària; una preséncia mendre e fragila dins los mèdias associatius o publics (ràdio, television, web); una ofèrta culturala pro rica çaquela (libres, filmes e disques, concèrts, bals, representacions teatralas, exposicions, eca.) mas pas totjorn promoguda coma caldriá e, doncas, d'audiéncia limitada; una inscripcion simbolica de la lenga –subretot escrita– dins lo paísatge urban e rural (placas, panèls, cartèls, anoncis diversés), son los principals elements que permeton a la lenga de pulsar encara. Al sens contra de çò que se passa en Catalonha-Sud pel catalan, emai ignòre pas ieu los problèmas qu'encontra l'usatge d'aquela lenga sul sieu pròpri territòri, l'occitan subrenada dins las aigas bassas de la socializacion.

Las encausas de sa desocializacion son conegudas e plan analizadas. I tornarai pas aici. Mas demest elas, n'i a doas que m'interèssan particularament, perque dependon pas principalament de fòrças exterioras mas de nosautres e

¹ M'estimi mai escriure *família*, per de rasons etimologicas, latin [famīlia], que non pas *família* (que practiquèri longtemps). Sabi que *família* existís despuèi l'Edat Mejana mas dins los escrits medievals òm pòt trobar tanben *familla*, çò que mòstra que la fòrma en -*lh* èra pas la fòrma unica e definitivament fixada, e subretot *familiament*, *familiament*, *familiaritat*, *familiar*, *familián*, *fameliál*, eca., totas fòrmas que mantenon lo -*lia* etimologic. D'unes me dison que *família* es ara socializat, mas l'argument concernís pas qu'una socializacion redusida (qualques milièrs de personas) e bota en abans l'usatge: los meteisses, quand aquò lor conven, sabon al contrari metre l'etimologia en abans contra l'usatge (coma o veirem mai luènh). En mai, se pòt pas considerar qu'una error anciana e sedimentada ne demòra pas mens una error? Enfin, escriure *família* mòstra la proximitat de la lenga amb plan d'autras lengas latinas: catalan, castelhan, portugués, romanés, italian, galhèc, còrse.

nosautras occitanistas, de las nòstras causidas lingüísticas, conscientas o inconscientas, las qualas determinan grandament çò que transmetèm:

- a) lo *hiatus* establít, long del procèssus renaissentista de la lenga d'òc, entre los mòdes lengatgièrs dels locutors eretièrs non-militants e lo dels militants per la lenga e/o aquel dels parlaires novèls. Aquesta discontinuitat es pas novèla: Felip Martel (2015, 283-307) consacrèt un article edificant sus las polemicas graficas e lingüísticas dintre lo Felibritge. Mas es d'aitant mai viva a l'ora d'ara que lo parlar tradicional s'escantís amb la despartida progressiva dels locutors eretièrs;
- b) la tendéncia, ges novèla mas exacerbada d'aquesta passa, a reivindicar e promòure l'espargalh de la lenga en una miriada de variants, çò que fa pauc evidentia l'unitat de l'occitan e sa transmission a l'escala d'una societat modèrna e, ribon-ribaina, uniformizatrítz. Òm vetz per exemple de personas joves que desiran parlar e escriure un vivaroalpenc *en ca-* (valent a dire que, per ex., pronóncian *cabra*) per se distinguir de las qu'o farián *en cha-* (que, elas, pronunciarián *chabra*). O d'autras que vòlon aprèner l'occitan de la val de Lèsa e pas un autre, eca. Es una quista fantasmatica mas interessanta: de monde vòlon retrobar un occitan especific, per fidelitat a un lòc precís e que totjorn remanda a una istòria e a d'èssers aimats, a l'enfança, eca. Cal pas ignorar o mespresar los motius afectius que pòdon butar a la recuperacion d'una varietat de la lenga. Mas se cal mainar que pòt èsser una quista sense fin, qu'aquel parlar –emai siá delimitat– es pas un, pas omogenèu, mas plural el tanben e que, si pasmens pòt convergir amb plan d'autras fòrmas lengatgièras, es desenant pus parlat que per pauc de monde. Tanben cal èsser conscient que la cèrca legitima d'autenticitat pòt menar al replec sus una supausada (e mitica) puretat atribuïda a tal o tal parlar, a una vertadièra fixacion localista e particularista qu'oblidariá o refusariá la question de la possibilitat d'una comunicacion larga, la pus obèrta possibla, la question de la panoccitanitat, tot coma oblidariá o refusariá la question del monde qu'aprenon, de l'ensenhament (escolar o autre), e nos remandariá a una epòca anteriora al projècte occitanista de se donar, al delà de las fòrmas localas, una lenga comuna minimala.

II.Problematica

Qué transmetre doncas, e cossí transmetre, al sègle XXI^{en}, dins un contèxte marcat per una exigéncia de comunicacion e de comprensió maximalas, una lenga aitant esclatada e aitant tocada per un enòrme deficit de transmission? Si

cal una autoritat lingüística, de quina mena? Una lenga de referéncia impausada pels sols lingüistas o puslèu un estandard, valent a dire “lo frut de la validacion pels usatgièrs d’una proposicion erudita” (Lagarde, 2022, 364)? Enfin, si s’impausa lo referencial, o l’estandard, quin rapòrt se deu establir entre el e las varietats, quina plaça deu eventualament daissar –dins la transmission– a l’expression de çò vernacular? Mai precisament encara, cal una continuitat entre lenga eretada e lenga apresada (ensenhada)? E, s’es lo cas, de quina sòrta ?

III. L’autoritat

1. Generalament, la sciéncia lingüística, mai que mai la sociolingüística catalana, considèra que, dins tot procèssus de revitalizacion d’una lenga minorada, cal una autoritat per ‘normativizar’, valent a dire codificar la lenga en trabalhant sul sieu *còrpus*. Es lo ròtle d’una institucion (Academia, Institut, eca.), que sa tòca es de fixar un ensemble de nòrmas (una lenga de referéncia) o un estandard. Puèi, dins un segond temps, es necita una autoritat per ‘normalizar’ la lenga normada en la difusant e impausant a la societat, mercé a de politicas lingüísticas jutjadas adequatas, valent a dire en trabalhant sul sieu *status*. Es evident que, en país d’òc, ne sèm encara a la fasa del normativizar, qu’en l’abséncia d’una instància politica qu’aja lo poder d’impausar massivament una nòrma, la fasa de normalizacion es a penas escapolonada, fòrça parcialament e localament, dins las regions *Nouvelle Aquitaine* e *Occitanie*. Transmetèm doncas dins los establiments escolars, los corses per adultes, eca., una lenga normativizada sul plan grafic, mas fluctuanta quant al lexic, las fòrmas verbalas, la sintaxi, la fonetica e la fonologia.

2. Si lo cas còrse permet de nuançar çò que venèm d’afirmar per çò qu’es del coble normativizacion/normalizacion, se vetz que, en Corsega coma en çò nòstre, malgrat la volontat d’estandardizar pas, o l’impossibilitat d’o far, apareis la necessitat de se donar una nòrma comuna per compensar l’escantiment dels parlaires eretièrs en ne prenent la seguida : cal plan *una* lenga pel monde qu’aprenon lo còrse² o l’occitan.

² D’efièit, jos l’influéncia de la teoria lingüística de Marcellesi, defensor del concèpte de “lenga polinòmica”, s’estandardiza pas (cap d’Academia), se respècta oficialament la varietat dialectala dels parlaires dits “naturals”; mas, factualament, se normaliza (a

IV. Referencial e varietats

En Occitania, sembla pas que i aja un estandard al sens definit mai naut per Cristian Lagarda, e o podèm reticar : lo vai-e-veni entre lingüistas e usatgièrs de la lenga es rare e, quand existís, se redutz a d'escambis entre qualques occitanistas, escambis que los occitanofòns non-occitanistas i participan pas. Si lo projècte d'un estandard es pas abandonat (véser los trabalhs recents de F. Vernet, Jacme Taupiac, los de l'Academia Occitana e del CLO), dins l'estadi actual de pòstdiglossia e de concurréncia normativista (mistralisme, IEO, Congrès Permanent de la Lenga Occitana, Academia Occitana, CLO, eca.) es pasmens la variacion, grafica e orala, que senhoreja. Ni pel quasi consensus sus la necessitat d'aver un referencial comun, cap d'autoritat lingüistica es pro reconeguda socialament o per las institucions publicas, doncas pro fòrta, per aver lo poder de trencar, de normativizar, e los modèls referencials prepausats demòran de tota faïçon inacabats e concurrents. D'un autre latz, coma es estat dit, avèm pas gaire d'espleits per normalizar tanpauc (l'OPLO es un organisme que sosten la promocion, l'ensenhament e la transmission de la lenga, es pas una entitat normativa). Dins aquelas condicions, aguèssem una demanda massiva de lenga, auriam una vertadièra identificacion sociala a un "modèl" lingüistic, quin que siá? Se pòt pensar que non. Los devesiments intèrnes de l'occitanisme, l'abséncia d'una autoritat lingüistica unica, indiscutibla e reconeguda, las dificultats evidentas del projècte politic, son, sens èsser las solas (se'n manca), qualques unas de las encausas que fan que lo desir de lenga demòra minoritari e, quand i es, que pòsca èsser contrariat. D'efièit, la concurréncia normativista permanenta e las contradiccions dels diferents discorses que se vòlon magistrals sus la lenga pòdon èsser de fonts d'inseguritat lingüistica pels aprenents, e mai per de monde confirmats, quand es pas de mesfisança e descoratjament. Basta d'èsser al contacte de gents qu'aprenon la lenga per ne far regularament la constatacion. Es dins aquel contèxte d'inseguritat lingüistica, de tension entre ideal d'una lenga comuna e efectivitat d'un escampilhament dels biaïsses de s'exprimir, que se pausa la question de la transmission de la lenga. Qué transmetre, cossí e perqué?

l'Universitat [ESPE], a l'escòla, dins los mèdias, dins la politica del Conselh Executiu de Corsega): los aprenents son encoratjats a far lor un còrse referencial. Si s'estandardiza pas, son mesas al punt e en plaça doas grandas varietats de referéncia, correspondent a un devesiment geografic : la version Pumonti (que correspond a la meitat meridionala e occidentala de Corsega) e la version Cismonte (que correspond ela a la partida nòrd-èst de l'isla).

V. La transmission

1. Reduire l'escart

Sabèm que, aprenents o pas, e per mai d'una rason, parlarem pas jamai pus l'occitan coma lo papeta o la mameta lo parlava. Tornarem pas al parlar reiral. Qui sap legir sap qu'aquò foguèt pas jamai mon prepaus (Fraj, 2013). Mas se constata qu'es entre los aprenents (sistèma escolar o corses per adultes) que l'escart ambe lo parlar tradicional es mai grand, e per doas rasons principalas (Sibille, 2020, 43) :

- ignorant de l'occitan vernacular e influenciat pel francés, lo novelari a tendéncia a utilizar de calques franceses (sintaxics, semantics, verbals, fonetics, eca.);
- o, al contrari, butat pel desir ideologic (conscient o mimetic) de la mai granda distància amb lo francés (desir que fa flòri dins lo renaissentisme actual mas se tematiza pas coma tal), lo novèl aprenent emplega de causidas morfologicas minoritàrias, de mots rares, arcaïcs, pauc expandits, o un torn de registre sentit coma “naut” (literari, academic), d'ipercorreccions o, de còps, d'invencions que respèctan pas las règlas abitualas de formacion dels mots (*influencador*, per ex., per parlar d'una persona).

Totas causas que, d'un extrème a l'autre, l'alunhan d'una practica lengatgièra eretada³. Aquò seriá pas un problèma si lo projècte occitanista èra de cultivar un entre-se sectari, de crear una comunitat tancada, una mena d'isla centrada sul sieu monilh. Es pas lo cas: istoricament, l'occitanisme se dona una vocacion sociala e politica. Dins aquela mira, e dins la d'una revitalizacion efectiva de la lenga –e pas sonque d'un simple afichatge simbolic– un alunhament rapòrt a la lenga vernaculara nos sembla totalament contraproductiu. D'efièit, s'alunhar de la lenga eretada es se destriar de la categoria de personas qu'encara practican una lenga populara. Mas es se separar tanben de la granda quantitat de locutors passius⁴, aquela part de la poblacion qu'es encara capabla de far la diferéncia entre parlar natiu e parlar non-natiu, es a dire de lo recebre coma familiar o

³ Pasmens cal notar, per circonscriure mai la realitat, qu'una meteissa persona aprenenta pòt combinar de caracteristicas d'un o l'autre tipe d'escart. Per ex., utilizar de calques lingüistics franceses e, a l'encòp, de mots reputats “blosés”: *“Es mai òrb que çò que cresiái”* puslèu que *“Es pus avugle que non cresiái”*. E, de segur, s'i pòt eventualament apondre una fonetica e una prosodia pus francesas qu'occitanas. Sus tot aquò, véser Jean Sibille (2020, p. 43).

⁴ Un locutor passiu aperten a una categoria de personas que foguèt sufisentament expausada a una lenga dins l'enfància per n'aver una comprenesion nativa, mas que la mestreja pauc o pas. Abalit dins un environament ont la lenga èra parlada, venguèt pas jamai un locutor actiu d'aquela lenga.

estrangièr. Pasmens, los locutors passius son sovent la mira dels esfòrces de renovèl d'una lenga per augmentar rapidament lo nombre de locutors, perque son susceptibles de far lors de competéncias d'expression activa e quasi nativa pus rapidament que las personas qu'an ges de coneissença de la lenga. Francament, sèm tan fòrts e fòrtas que nos poscam passar d'aquel vivièr potencial?

Lo monde que, d'un biais o d'un autre, eretan (d'una part) de la lenga son sensibles a *l'aire de família* del parlar de l'interlocutor (coma a son abséncia). L'acceptacion del parlar de l'autre es pas ligada, dins aquel cas, a son estricta identitat lingüistica amb lo parlar del receptor, s'apren al fait que li sembla, que compartís amb aquel parlar qualques caracteristicas minimalas, e particularament per çò qu'es de la prosodia. Ne fau regularament l'experiéncia, que siá dins la vilòta ont demòri o dins totes los parçans ont vau cantar. Çò decisiu, es pas l'identitat lingüistica amb los locutors tradicionals (l'avèm gaireben pas jamai) mas d'aver en boca una de las musicas possiblas de la lenga, e que siá reconeguda coma tala. Impòrta pauc, finalament, que diga "conéisser", "conóisser", "conéisher" o "conéguer", pro que la coloracion sonòra de mon dire me faga percebre coma un membre de la meteissa família lingüistica. Los occitanofòns non-occitanistas an de besonh, per aderir çò pus mens al nòstre discors de recuperacion lingüistica, de nos reconéisser coma fasent partida d'aquela família. L'ensenhament de la prononciacion tradicionala, *r* apicala compresa (dins las zònas concernidas), me pareis pas èsser, doncas, una opcion mas una necessitat indefugibla. En mai, cal pas sosestimar tanpau lo plaser estetic que se pòt sentir al ausir la lenga parlada amb un autre accent natiu, o gaireben natiu, dins un sentiment "d'estranya familiaritat"⁵ qu'es pas desplaent...

Ara, tot çò dit tocant las melodias de la lenga es tanplan valable pels domenis sintaxic e lexical. Aquí tanben, nos cal reduire l'escart entre lenga eretada e lenga dels usatgièrs novèls. Si volèm (re)crear un "afècte comun" (Costa, 2023) amb lo mond dels parlaires eretièrs, cal començar per transmetre un lexic que siá comun als dos mondes: lo dels occitanistas e lo dels "patesejaires". Per ex., ensenhar "defendre" e "interdire" (fòrmas largament espandidas) abans d'ensenhar "enebir" o "proïbir". O, per o dire autrament, ensenhar los divèrses registres lengatgièrs que l'occitan permet, en començant pel registre mai popular, al sens de mai conegut e mai espartit entre los locutors eretièrs, actius e passius. Es atal,

⁵ Es totjorn una experiéncia agradiva e susprenenta a l'encòp, pel lengadocian meridional que soi, d'ausir la lenga d'òc parlada amb un accent lemosin, provençal, gascon, vivaroalpenc o nissart, de comprèner tot (o quasi tot), de plan reconéisser lo sistèma lingüistic que m'es familiar sense per aitant me poder exprimir dins las meteissas modalitats lengatgièras que mon interlocutor o interlocutritz. De segur, fau pas d'aquel sentiment subjectiu una vertat universal mas, a la vegada, descobrir las nòtas d'una melodia coneguda interpretadas d'un biais diferent, novèl, es una experiéncia compartida per mai d'una persona sensibla a la pluralitat lingüistica e/o a la musica.

e gràcias a una coneissença minimala de la lenga del parçan ont ensenham, qu'arribarem –benlèu– a reconduire pas lo *hiatus* entre occitan e patés, es a dire a far de tal biais que lo grand o la menina reconesca una continuitat e una familiaritat entre son parlar e l'occitan escolar del felen o de la felena. Çò que sembla èsser una evidéncia pedagogica n'es aparentament pas una per plan de monde qu'ensenhan o fòrman las personas que van ensenhar. Lo problèma de la formacion al professorat, se sap, es constant. S'apren, cèrtas, a la politica insufisenta de l'Estat en la matèria (manca de volontat, de finançaments, de personal recrutat). Mas tot es pas de la responsabilitat estatala. Non es pas el qu'impausa al mèstre o a la mèstra d'affirmar a l'escòla, d'un biais erronèu, que cal pas emplegar “donar” mas “balhar”, jol pretèxte que “donar” seriá un francisme⁶. Aquí, coma per l'ensenhament d'autras lengas, la responsabilitat de la persona ensenhaira es engatjada tanben: l'obtencion del diplòma es pas una garantida d'omnisciéncia ni d'eficacitat pedagogica. La formacion permanenta personala es una necessitat evident, subretot quand se constata l'abséncia de formacion continua autrejada pels poders publics, e encara mai dins lo contèxte de pòstdiglossia qu'es lo nòstre. Coma o ditz l'enquèsta menada per Cristian Lagarda al prèp d'ensenhaires del superior (Lagarda, 2023) : “(...) *la volontat es pas totjorn competéncia*”. Quand òm ensenha una lenga, *a fortiori* una lenga estrangiera (es desenant lo cas per fòrça novelaris e novelàrias per quant a l'occitan), la mestria es indispensable, tant teoricament coma practicament. Òm ne sap pas jamai pro. Doncas çò problematic, fin finala, es sovent la coneissença insufisenta, dins los mitans occitanistas, a l'encòp de la lenga eretada e del *còrpus* normatiu elaborat per d'especialistas de la lingüística, de la gramatica, de la lexicologia, eca. Lo resultat n'es l'aparicion d'un certan girgon occitanista que s'impausa pauc a pauc coma una vertadièra nòrma sociala novèla, plan alunhada de la nòrma sociala dels locutors tradicionals e alunhada tanben, mas dins una mesura mendre, del *còrpus* normatiu⁷. Aquela dobla insufiséncia permet gaire de

⁶ Scèna autentica a la quala assistiguèri i a pauc dins un establiment escolar. L'adulte concernit es qualqu'un qu'a una bona lenga eretada mas que ne dobta e s'estima mai seguir la nòrma que li foguèt inculcada pendent sa formacion, pel melhor e... pel pièger. “Donar” es pas ges un francisme e, si l'òm voliá jogar los puristas, es puslèu “balhar” que caldriá fòrabandir, estant que ven del vèrbe francés “bailler” (la fòrma occitana condeïta es “bailar”). Puèi, se caldriá pausar la question de la sinonimia perfèita: “donar” e “balhar/bailar”, an estrictament lo meteïsens?

⁷ Fondat sus una cresença absoluta e acritica en la veracitat de la paraula magistrala o de quin diccionari que siá (çò que s'explica pas complètament per l'estat de pòstdiglossia qu'es lo de la lenga d'òc), lo parlar occitanista se reconeis sovent a sa mòda ideologica favorida –l'instauracion (supausada) de la mai granda distància amb lo francés– combinada amb una ignorància estonanta de las règlas basicas de la lenga. Aital auren sovent : “*Ton estrambòrd cal que lo *calas*” puslèu que “*Ton entosiasme cal que lo cales*” o “*La revirada l'ai pas *fach*” puslèu que “*La traduccion l'ai pas facha*”. Dins aquestes

bastir una intelligéncia de situacion que faga possibla l'adaptacion a tal o tal tipe d'auditòri (coma fasèm en francés, per ex., segon amb qui parlam). Es doncas un obstacle a la comunicacion mai larga possibla, e tanben a la nòstra reconeissença –coma personas que serián capablas de compartir lo meteís lengatge qu'eles– pels occitanofòns non-occitanistas. La fixacion fetichista sus l'interjeccion *Mèfi !*, per exemple, de registre familiar (en francés *Gaffe !*), benlèu correnta en Provença e Lengadòc bas (a verificar) mas ignorada endacòm mai ont la lenga eretada coneis *Mesfisa-te/Mesfisatz-vos !*, *Revira-te/Reviratz-vos !*, *Atencion !*, *Avisa-te/Avisatz-vos*, eca., signa la mesconeissença dels divèrses registres de la part d'aquel girgon occitanista e son incapacitat a s'adaptar a mantuna circonstància e a d'auditòris diferents. Es evident que poirem pas compartir grand causa amb los “patesejaires” tant qu'aurem pas una vertadièra e permanenta *pedagogia* de la variacion, lexicala, semantica, morfologica e sintaxica, dins lo sistèma escolar coma dins tot lòc de paraula ont d'occitanistas pòscan escambiar. Per aquò far, es clar que devèm comptar amb lo recors a d'enregistraments de locutors natus (los fonses sonòrs e visuals del CIRDOC e del COMDT⁸, entre autras sorsas, son a disposicion) o, melhor encara, comptar amb la preséncia fisica d'aqueles parlaires tradicionals. Dins aquela mira, sembla necessari tanben de s'apiejar suls atlases lingüistics, fonts d'un saber precís e non-fantasmal, fonts de suspresas e de

exemples, çò symptomatic es pas l'emplec dels mots *estrambòrd* e *revirada*, mas, coma o fasiá remarcar lo paure Éric González, lo sistematisme dins l'emplec d'aquestes mots, l'ocultacion de la possibilitat d'emplegar *entosiasme* e *traduccion*. Ont se vetz que l'occitanisme fa pas que reprèner una practica ideologica lançada pel mistralisme triomfant: purificar la lenga en defugent tota semblança amb lo francés. Per quant a *revirada* en particular: levat dins lo Palay, dins totes los grands diccionaris “istorics” (Raynouard, Lévy, Mistral, Vayssier, Alibert, eca.) lo mot a pas jamais lo sens de “traduccion”, ni lo vèrbe “revirar” lo sens de “traduire”. E, si Mistral dona *traductor* coma un sens possible de *revirairé* (un demest d'autres, e pas lo primièr), ajusta çaquela que *fairé uno revirado* es “ramener les brebis égarées” e pas res mai. Pauc impòrta, degun sembla pas se'n preocupar: l'excepcion ven règla, *revirada* e *revirar* fan flòri pertot (o gaireben), al despens de *traduccion* e *traduire/tradusir/tradúser*. E al descobrir l'emplec novèl de *paissèl* (donat sovent coma equivalent de *tutor* als senses juridic e pedagogic, mentre que fins ara aviá sonque un sens orticòla –çò meteís per *ligaira* al sens novèl de *coordinatritz* (!)–), es permés de se demandar se son pas defugits tanben los tèrmes jutjats tròp intellectuals, abstracts, o administratius, de mots que farián pas pro “pòble” o pas pro autentics, rurals, en soma: pas pro occitans... Mas si *paissèl* es mai qu'un pal e val *tutor*, cossí direm *tutorat* dins lo nòstre parlar: **paissèlorat*? E se *revirar* significarà “s'autotraduire” puslèu que *revirar camin*, *virar lo cap enrè*, *replacar*, *rebecar*? S'es lo cas avèm pas acabat de nos alunhar del lengatge vernacular... Per ne saber mai (e plan melhor), veire Sibille (2020, 43-59).

⁸ Centre Occitan de Musicas e Danças Tradicionals, a Tolosa. <https://www.comdt.org>

questionaments⁹, o al mens de s'apiejar suls estudis sabents del monde que los estúdián. Enfin se deu envisatjar, dins cada circumscripcion academica, o benlèu dins cada departament, l'instauracion d'un pòl de referéncia lingüistica: una persona, o un grop de qualques personas, reconeguda(s) coma fasent autoritat en matèria de lenga, per ajudar las e los que n'an mestier dins lo domeni de l'ensenhament (un ròtle de mai pels CREO?). Cossí que siá, si volèm (re)trobar una comunitat minimala amb los locutors eretièrs, nos cal aver las idèas claras.

2. Cambiar de logicial mental

Sembla que dins l'elaboracion de l'objècte “lenga”, l'occitanisme reprenha tròp sovent –après lo mistralisme– un biais de far tipic de la concepcion ideologica francesa: la lenga vulgara deu daissar la plaça a la “bèla lenga”, la lenga dels clergues que sèm, la de la sanflorada que, ela, sap. Lo retorn de baston se fa pas gaire esperar: la reivindicacion sense nuanças de la lenga eretada coma sola lenga legitima, al nom de son autenticitat, quand es pas al nom de la superioritat del pòble suls elèits. Si i a una possibilitat de sortir d'aquela guèrra de classas ideologica, de compausar un mond lingüistic minimal entre occitanistas e occitanofòns non-occitanistas, cal arrestar d'essencializar tal o tal tipe de lenga, tala o tala mena de registre de lenga. La lenga eretada es pas mai pura que la lenga academica ni lo registre familiar mai legitime que lo sostengut o lo literari. E vice vèrsa. “Òrb” es pas mens legitime que “avugle” e “avugle” pas mens legitime que “òrb”. Cal quitar las cimas de l'absolut e comprèner que los dos tèrmes an la legitimitat que lor balha una eficacitat semantica diferenta dins de contèxtes e de fonccionaments diferents. Se pòt prononciar e escriure “òrb” dins de produccions lengatgièras destinadas a un public occitanista erudit, coma dire e escriure totjorn “avugle” quand òm s'adreça a un public de locutors eretièrs (actius o passius). Per populisme, demagogia? Non, per simple desir d'èsser comprés o compresa, d'establir de palancas entre dos mondes per se donar un terren lingüistic comun¹⁰. Mas, coma ja dit, aquela intelligéncia –pragmatica– de situacion demanda una bona coneissença de la pluralitat del panorama lingüistic, es a dire de las diversas possibilitats d'usatge. Aquò supausa tanben d'acceptar *realament* aquela pluralitat e de renonciar a instaurar una vertadièra “polícia de la lenga”, ridicula e contraproductica. Cèrtas, se pòt pas ignorar la necessària correccion d'un enonciat que respècte pas las règlas basicas del

⁹ I veirem, per ex., que demest los locutors natus la fòrma *trobar* es, de luènh, la mai esandida sul territòri, e que *trapar* i es minoritari, al contra de çò que se practica dins lo lengatge occitanista.

¹⁰ Es sovent çò qu'explica lo succès del monde que contan e, particularament, del personatge popular de Padena.

fonccionament de la lenga (la frasa *cal que te *calas* presenta una conjugason erronèa, dins quin genre d'occitan que siá); cèrtas, una nòrma comuna es indispensabla dins un procèssus de revitalizacion lingüística (a condicion que siá pas lo produït d'un conclave de qualques personas mas lo frut d'una elaboracion collectiva e democratica *efectiva*); cèrtas, tota fòrma lengatgièra es pas socialament acceptabla (**degunalitat* remanda a un idiolècte puslèu qu'a un sociolècte), mas qué pensar d'un jornal que practica sistematicament –dempuèi d'annadas– lo refús de las fòrmas eretadas “Occitania”, “academia”, “comedia”, jol pretèxte que son pas “la nòrma” (edictada per qui, en l'ocurrença? Dins quinas condicions? Amb quina legitimitat? O voldriam plan saber!). Aqueste *revisionisme* lingüistic e istoric es insuportable: non solament refusa aquelas fòrmas lingüisticament e istoricament legitimas, mas se permet de cambiar lo nom oficial e istoric d'entitats occitanistas: aital, *Ràdio Occitania* deven sistematicament *Ràdio Occitània*, l'*Ostal d'Occitania* (Tolosa) sistematicament l'*Ostal d'Occitània*, e l'*Academia Occitana* sistematicament l'*Acadèmia Occitana*. Òm es plan dins un pur maquilhatge de la realitat e dins un “mond coma si” revisionista, perque s'agís de far coma s'aquelas fòrmas existissian pas e, pus grèu, de negar lor anterioritat per rapòrt a l'introduccion (escura) de las fòrmas recentas “Occitània/acadèmia/comèdia”. Impòrta gaire, finalament, que l'imne tolosan cante “*Que jo soi fièr de tas academias*”, que la lenga eretada diga massivament sul territòri “comedia”, impòrta pauc que las primièras èrsas renaissentistas disián “Occitania” (las pròvas mancan pas, d'Alibèrt qu'escriu “*las poblacions d' Occitania*” dins sa *Gramatica* de 1935 (p. XV del tòme I) a Mistral que dins son diccionari dona *Oucitaníó*, en passant pel primièr Bodon que fa rimar *Occitania* ambe *patria*, Leon Còrdas que disíá e escriviá *Occitania*, Pèire Lagarda, Andrieu Lagarda, Cristian Anatole que nos balhava de *Novèlas d'Occitania* tre 1963 dins la revista montpelhierenca *Via Nova*, los cantaires Martí e Beltrame que cantavan *Las gents [del país] d'Occitania*, sens oblidar la multitud dels anonimes), rai la realitat istorica e lingüística, rai la lenga populara, çò que compta pels censors es d'impausar una nòrma unica¹¹, dins un occitan

¹¹ Es al nom de l'unicitat de la nòrma qu'una revista de lingüística rectificuèt mas causidas de lenga: ma grafia *apréner* foguèt corregida en *aprene*, sense me demandar res, e dins l'incoeréncia absoluta que fa qu'es “autorizat” de grafiar *apréner* s'òm escriu en gascon mas pas s'òm escriu en lengadocian. Doas grafias per un mot que se pronóncia exactament de la meteissa faïçon! Entendi plan que de rasons etimologicas o filologicas pòscan explicar aquestas doas grafias (véser P. Sauzet, *Conjugaison Occitane*, I. E. O. 2016, p. 189) mas cal aplicar la nòrma a tot pèdre quand es pedagogicament problematica ? Çò qu'un estudiant en lingüística pòt comprèner e aplicar, es de bon comprèner e aplicar per un enfant de l'ensenhament primari o segondari? Dins aqueste cas, l'academisme pus estrechan l'empòrta, ailàs, als despens de la simplificacion pedagogica e de l'unificacion escrita de la lenga. Podèm plànher que los e las qu'ensenhan la lenga a un autre nivèl que

“reconstituït” (Lafont, 1984), valent a dire, per eles, en clar: çò que seriá l’occitan s’èra pas estat contaminat pel francés (Fraj, 2013). Òm vetz aici qu’es pas lo *còrpus* normatiu qu’es somés a critica mas l’usatge rigide que d’unes ne fan. Aital la màger part dels diccionaris ignòran, per dogmatisme o per seguidisme?, las fòrmas eretadas *Occitania*, *comedia*, *academia*¹². Perqué aquel refús actual e gaireben omnipresent de reconéisser lor anterioritat e lor legitimitat de fòrmas istoricas e popularas? Perqué las auriam pas, al mens, *al costat* de las autras, las reconstituïdas *Occitània*, *comèdia*, *acadèmia*? A mala fin, lo *Diccionario de la lengua española* (emanacion de la *Real Academia Española*) admet despuèi longtemps de fòrmas variablas pel meteís mot : *período* e *periodo*, *psicología* e *sicología*, *mejicano* e *mexicano*, eca., coma l’anglés accèpta *baggage* e *luggage*, eca. Seria una vergonha per l’occitan d’aver una nòrma mai sopla e mai englobanta encara? Seria vergonhós o insuportable de donar tota sa plaça a la lenga eretada e populara? Seria pas mai racional e rasonable de mostrar mai de tolerància, de se parlar e d’escambiar puslèu que de voler sacralizar per tot jamai de causidas que son, fin finala, plan relativas, perque mal fondadas e sovent arbitràrias? Ja sabi la responsa: las fòrmas reconstituïdas (*Occitània*, *comèdia*, *acadèmia*, eca.) son ara socializadas, sedimentadas. Mas de quina socializacion o sedimentacion parlam? De qualques milièrs d’enfants e d’adultes, pas mai. De monde que comprendrián e acceptarián de passar de *consí* a *cossí* mas que suportarián pas lo fait d’introduire *comedia* a meteissa nautor que *comèdia*, o de se questionar a prepaus de la grafia de *bruch*¹³? Es far pauc de cas de l’intelligéncia umana e de la capacitat d’adaptacion e d’obertura del monde jove. En mai, s’acceptam coma evidentas de fòrmas coma *Occitània*, *comèdia*, *acadèmia*, e qualques autras, perqué s’opausar alavetz a l’introduccion recenta, dins la *nòvlenga* occitanista, de fòrmas coma *indústria*, *ceremònia*, *pandèmia*,

l’universitari sián pas associats e associadas a las discutidas e decisions de las instàncias normativizatrises.

¹² Levat la darrièra version del *Diccionari ortografic, gramatical e morfologic de l’occitan*, de Josiana Ubaud (Vent Terral, 2022), que per onestetat intellectuala nòta l’existéncia de las fòrmas *Occitania* e *academia*. Mas dona pas *comedia*. Pasmens, en gascon o en lengadocian, qui ausiguèt dire quicòm mai –dins la lenga eretada– que “*Arrèsta un pauc ta comedia!*”? Foguèsse un francisme, çò qu’es pas provat, lo mot es malgrat tot nòstre despuèi longtemps e seriá pas lo sol francisme assimilat sense cap problèma per la lenga...

¹³ Si la fòrma *bruch* existís en occitan medieval (del latin [rŭgĭtus]), al costat de *brut* e *bruit*, òm vetz que las fòrmas *brugit*, *brugiment* (del latin [rŭgĭtus]) son frequentas tanben e, subretot, que l’infinitiu correspondent s’escriu totjorn amb una *g* (*brugire*, *brugir*), coma dins l’etimon latin, e pas jamai ambe *-ch*. Alavetz, me sembla pas una eretgiá o una falordisa de se pausar seriosament la question de la grafia d’aquel mot. En occitan medieval, trobam “estuch” e pasmens avèm gardat massivament, e amb rason, la fòrma medievala *estug* (cat. *estoig*). Doncas, perqué *estug* e pas *brug* (cat. *brogit*)?

pàtria, eca.¹⁴ ? La catalanizacion de l'occitan s'accelèra. Perqué pas? Dins aquel cas, passem dirèctament al catalan, sense esperar. Seria pas per m'embestiar, al contrari. Mas s'es vertadièrament salvar l'occitan que volèm, cal arrestar de somiar la lenga per prèner en carga e far fructificar *tota* la lenga, la de la vida vidanta coma la de las òbras legadas per l'Istòria e la literatura, la lenga eretada coma la que s'inventa ara e, ribon-ribaina, continuarà de s'inventar...

Aquò dit, cal pas oblidar que la lenga eretada, s'es la lenga de la màger part dels tèxtes occitans escrits entre la fin del sègle XVI^{en} e lo començament del sègle XX^{en} (Sibille, 2020, 58), es tanben la lenga de çò que nomenam "literatura oral" (cançons, comptinas, contes, faulas, dires, proverbis, eca.). En mespresant o ignorant la lenga eretada, es de tota aquela riquesa culturala que nos en passam, mentre que pòt èsser una font permanenta de creacion e, de per aital, de revitalizacion eventuala de la lenga. Puèi, coma o ditz Joan-Pèire Cavaillé (2014), "*(...) lo rapèl de la lenga parlada pels eretièrs a l'intencion dels neolocutors e dels normativistas en cambra es quicòm de salutari e d'utile. Avèm besonh d'una continuitat istorica e d'una espessor culturala e sociala per poder reivindicar la legitimitat de nòstra lenga*". D'efièit, de l'epòca del trobar medieval fins ara, lo pes e lo resson de la cultura d'òc son tals que seria un suicidi collectiu de nos apiejar pas sus çò que nos es daissat, e la lenga eretada nos liga al legat. Nos cal aver una vision dinamica de l'Istòria : es pas un libre qu'i cabon las rèstas del temps passat e que devèm consultar de quora en quora. Aquò's la vision patrimoniala ont se cal daissar pas embarrar. L'Istòria es al contrari un aspècte del nòstre present, una causa viva, qu'influéncia nòstres projèctes e se modifica tanben jos lor influéncia. Es un libre dins lo qual podèm encara escriure. Dins una epòca que comença de comprèner la necessitat de respectar e salvagardar las culturas ancestrals, qu'assaja de s'obrir de mai en mai a la riquesa de la pluralitat umana, seria paradoxal, e dangierós per sa subrevida, que lo movement occitanista compreguèsse pas que nòstre eretatge es mai que nòstre: es tanben la propietat del monde que son pas encara nascuts.

VI. Conclusion

Dins lo contèxte fòrça dificil qu'es lo sieu, l'occitan subreviurà pas sense un procèssus de revitalizacion ligat a un refortiment de la nòrma comuna. Mas tot procès qu'alunha l'occitanisme del mond lingüistic dels parlaires tradicionals (actius o passius) es contraproductiu: al lòc de s'obrir a ela, lo movement se desvira d'una part de la poblacion que poiria jugar un ròtle decisiu dins la renaissença de nòstra lenga-cultura. L'ignorància o lo mesprètz envèrs la lenga

¹⁴ Aquelas fòrmas son pas d'invençons mias, las legi regularament dins d'articles del *Jornalet*.

eretada fan pas que cavar la discontinuitat entre dos mondes que coabitan sense compausar res de comun. En reaccion contra aquel alunhament e una aplicacion tròp rigida de la nòrma, lo replec sus un parlar local sovent fantasmal coma “vertadièr”, pur de tota artificialitat, pòt crear una altra discontinuitat: la de l’esparpalh, oblidós de la nòrma comuna necessària a l’ensenhament, doncas a una transmission eficaça, e al projècte panoccitan de l’occitanisme. De per aital, la via de l’occitanisme es estreita: ni replec sectari dins un entre-se “fòra sòl”, separat de la nòrma sociala eretada, ni replec localista sense orizont. Nos cal pas transmetre la ruptura mas la continuitat entre las generacions e los territòris, l’anar e tornar cap a l’autre, del locutor natiu al gramatician, valent a dire de la lenga eretada al *còrpus* normatiu, e vice vèrsa. Es per aquesta indispensable dobla coneissença dels usatges lengatgièrs tradicionals e de las preconizacions scientificas qu’asseguran una nòrma comuna (escrita e orala) minimala, es per aquela practica dialectica de sabers distintes mas complementaris, d’un registre de lenga a l’autre, que mestrejarem sufisentament la lenga per poder crear un espaci lengatgièr comun ambe d’occitanofòns non-occitanistas. Aquò passa tanben pel renonciament a d’esquemas que n’avèm tròp la costuma e que nos empachan de nos desfàr d’una vision ierarquica del lengatge: la bèla lenga (academica, literària, ipercorregida, eca.) coma realitat superiora a la lenga vulgara eretada mas corrompuda (replec n°1) o, invèrsament, la lenga populara coma refugi de naturalitat, d’autenticitat e de libertat, superiora a la lenga elitista, artificiala, escura e corsetada, dels sabentasses (replec n°2). Lo salut me sembla passar per la dessacralizacion d’una coma de l’autra: lo parlar popular val l’instituït, e lo contrari es vertat tanben. Es çò meteís per la nocion de “dialècte”, que cal daissar a la sciéncia: si una utilizacion neutra d’aquel vocable es possible, es alavetz l’afar de la lingüística actuala. Per quant al grand public val melhor utilizar los tèrmes de “variacion”, de “varietat” o de “modalitat”, que lo “dialècte” i patís una connotacion pejorativa: soslenga, falsa lenga, parlar non-elaborat, eca. Continuem de nos descolonizar l’esperit: la lenga occitana –coma tota lenga– non se tròba pas endacòm mai que dins sas variants, e lo referencial o l’estandard n’es pas qu’una demest d’autras. Cèrtas n’es una que nos es necita, indefugibla, vodada a s’impausar de mai en mai per necessitat pragmatica dins l’ensenhament e los mèdias, mas qu’es pas superiora per esséncia a las autras variacions lingüísticas recampadas jos la denominacion d’occitan. I deu pas pus aver de ruptura ierarquica –al mens sul plan teoric– entre aqueles mòdes lengatgièrs diferents. Tant coma la continuitat possible entre vernacular e normatiu, entre lenga eretada e lenga apresada, entre passat e present, es aquela continuitat tanben que nos cal transmetre. Me sembla la condicion necessària a la constitucion d’un futur ben comun lingüistic.

Bibliografia

Cavaillé, Jean-Pierre, 2014, “Las doas sorgas de la legitimitat”, sul blògue *Mescladís e còps de gula*: <http://taban.canalblog.com/archives/2014/04/28/29760365.html>

Costa, James, 2023, “Un patois est-il vraiment (comme) une langue ? Retour sur un long malentendu”, *La clé des Langues* [en ligne], Lyon, ENS de LYON/DGESCO (ISSN 2107-7029), février 2023, URL: <https://cle.enslyon.fr/plurilingues/langue/miscellanees/un-patois-est-il-vraiment-comme-une-langue-retour-sur-un-long-malentendu>

Fraj, Éric, 2013, *Quin occitan per deman ? Lengatge e democracia/ Quel occitan pour demain ? Langage et démocratie*, Pau, Reclams (2ème édition, 2014).

Lafont, Robert, 1984, “Pour retrouver la diglossie”, *Lengas* 15, pp. 5-36.

Lagarde, Christian, 2022, “Llengüa/es i ‘jeu linguistique’ als espais de llengües occitana i catalana” in Estrella Massip, Marina Navàs & Francesc Niubò (eds.), *Països Catalans i Provença: mirades creuades*, Perpignan, Trabucaire, p.364.

Lagarde Christian, 2023, “Quina lenga per revitalizar l’occitan? Una enquesta als ensenhaires del superior”, per paréisser dins *Lengas* n° 93, genièr de 2024.

Martel, Philippe, 2015, “Une norme pour la langue d’oc ? Les débuts d’une histoire sans fin”, in *Études de langue et d’histoire occitanes*, Limoges, Lambert-Lucas, p. 283.

Sibille, Jean, 2020, “L’occitan des néo-locuteurs : entre francisation et démarcation”, in Mercedes Banegas Saorin et Jean Sibille (éds), *Entre francisation et démarcation. Usages hérités et usages renaissantistes des langues régionales de France*, Paris, L’Harmattan, p. 43.